

Txostenaren aldia
2025eko uztailetik 2026ko ekainera

**Urteko txostena, seigarrena, balorazio
batzordearena, Euskal Autonomia
Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean
izandako motibazio politikoko
indarkeria-egoeran
giza eskubideen
urraketak jasan
dituzten biktimei
aitortza eta
erreparazioa
ematekoa**

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

JUSTIZIA ETA GIZA
ESKUBIDEEN SAILA

DEPARTAMENTO DE JUSTICIA Y
DERECHOS HUMANOS

Giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei
errekonozimendua eta erreparazioa emateko Balorazio Batzordea
2025eko uztailetik 2026ko ekainera

Txostenaren aldia
2025eko uztailetik 2026ko ekainera

Urteko txostena, seigarrena, balorazio
batzordearena, Euskal Autonomia
Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean
izandako motibazio politikoko
**indarkeria-egoeran
giza eskubideen
urraketak jasan
dituzten biktimei
aitortza eta
erreparazioa
ematekoa**

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

JUSTIZIA ETA GIZA
ESKUBIDEEN SAILA

DEPARTAMENTO DE JUSTICIA Y
DERECHOS HUMANOS

Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia

Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco

Vitoria-Gasteiz, 2026

Lan honen bibliografia-erregistroa Eusko Jaurlaritzako Liburutegi
Nagusiaren katalogoan aurki daiteke:
<https://katalogoak.euskadi.eus/katalogobateratua>

Argitaraldia: 2026ko iraila

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa
Justizia eta Giza Eskubideen Saila

Internet: www.euskadi.eus

Argitaratzailea: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia
Donostia-San Sebastián, 1-01010 Vitoria-Gasteiz

Itzulpena: IZO

Sabino Gogoan: Ez Adiorik!

2026ko abuztuaren 16an, Sabino Ormazabal Elolak, Balorazio Batzorde honetako kideak, ezbehar larria izan zuen Donostian kantu-jira batean parte hartzen ari zela: erori egin zen, eta erortze haren ondorioz biharamunean hil zen, 72 urte zituela. Sabinok bizitza osoa eskaini zien indarkeria-ezari eta bake positiboaren bilaketari. Bakea ez zuen erasorik edo ageriko etsaitasunik gabeko egoera huts gisa ulertzen, justizian errotutako bake gisa baizik. Kontaezinak dira erakunde sozial, ekologista, antinuklear eta giza eskubideen aldekoak, zeinetan parte hartu zuen, konpromiso aktiboz eta oinarritik, berak gorpuzten zituen justizia- eta askatasun-proiektu eta -ideal horiek sustatzeko. Bere azken etapan, ordea, Balorazio Batzorde honi dagokion etapa horretan, Euskal Autonomia Erkidegoan sortutako organoetan parte hartzea erabaki zuen, bai 107/2012 Dekretuaren bidez sortutakoan, bai indarrean dagoen 12/2016 Legearen bidez sortutakoan, Estatuak, polizia edo harekin kolusioan jardundako elementuek eragindako motibazio politikoko indarkeriaren biktimak aitortzeko.

Sabino, gure Batzordean, aipatutako bi batzordeen arteko lotura-haria zen, eta biktima bakoitzari buruzko ezagutza zabal, zehatz eta banakakoa ekartzen zuen. Kasu bakoitzari modu pertsonalean heldu zion beti, izen-abizenak kontuan hartuta eta maitasunez; giza eskubideen urraketa bakoitza berea balitz bezala pentsatu eta sentitzen zuen, eta egia, justizia eta erreparazioa merezi zituen urraketatzat hartzen zuen. Bere lan egiteko modu bereizgarri eta zorrotza biktima bakoitzaren minera eta historia pertsonalera zuzenean hurbiltzean oinarritzen zen. Horrela, «espediente» hutsa bizitza-istorio esanguratsu bihurtzen zuen, justiziaren, egiaren eta erreparazioaren xede duina izan zedin.

Jarduteko modu horrek, lan egiteko era humanista horrek, hainbat hamarkadatan egindako lanean zituen sustraiak: «euskal gatazka» izenez ezagutzen denaren testuinguruan estatuko aparatuek eragindako giza eskubideen urraketa larrien historiak biltzen jardun zuen urte luzez. Euskal Herrian izandako bidegabekeriekiko zuen grinak bihotza handitzen zion eta lana egitera bultzatzen zuen. Gero, ordea, eztabaidetako kontrastearen, ñabarduren eta diziplinen arteko «talkaren» bidez lan hura neurtzen eta orekatzen bazekien, «beste biktima» horien lurperatutako egia argitara ateratzeko. Berak ere zuzenean pairatu zituen giza eskubideen urraketa horiek: bidegabe espetxeratu zuten, eta horren ondorioz, Amnesty Internationalek kontzientzia-presio aitortu zuen. Auzia, azkenik, absoluzio justu baina berantiar batekin amaitu zen. Espetxeratze hark, ordea, ez zuen inoiz erresuminera eramanez, eta are gutxiago gorrotora edo herrara. «Zubia zeharkatzen» dakiten pertsonen adibiderik onenetan bezala, haren eskuzabaltasun handiak eta barkatzeko gaitasunak beti harritu eta, are, hunkitu egin gaituzte gure deliberazioetan; baita haren ikuspegi zabalak, enpatiak, etorkizun inklusiboa eraikitze gaitasunak, pentsamolde irekiak eta pertsonengan eta haien eskubideetan zuen oinarri sendoak ere.

Sabino, aldiberean, gauregun memoria hurbilade itzendiogunaren lekuko eta protagonista izan zen: historiaren funtsezko atal horri buruz asko dugu oraindik ezagutzeko eta baloratzeko, betiere berak proposatzen zuen espiritu integratzailearekin. Premonizio bat balitz bezala, bere testamentu ideologikoa 2026an Argituz giza eskubideen aldeko elkarteak argitaratutako Kritikak-autokritikak, keinuak eta zubiak liburuan utzi zuen jasota. Bertan, iturri ezaguna zuten komunikabideetatik lortutako hamaika adibide bildu zituen. Ziurrenik, liburu hori etorkizunean hobeto ulertuko da, eta zabaldu egin beharko litzateke, bereziki gazteen artean.

Biktimez ari bagara, edozein ikertzailerentzat ezinbestekoa zen Sabinori kontsulta egitea. Halaber, «beste sufrimendu batzuk» kontzeptua funtsezkoa da bizi izan dugunaren errealitatera egokitze, iraganeko historia orainaldiko interesen arabera idazteko tentazioan erori gabe. «Beste sufrimendu batzuk»; izan ere, kategoria juridikoek gainezka egiten dute batzuetan, eta errealitate hori detektatzen eta erreklamatzeko jakin izan zuen, inor atzean ez uzteko.

Horregatik, hain zuzen ere, Eusko Legebiltzarraren Osoko Bilkurak ideia hori kontuan hartu zuen 2011ko martxoaren 31n egindakoan, motibazio politikoko indarkeriaren testuinguruan gertatutako giza eskubideen urraketen biktimei eta beste sufrimendu bidegabe batzuei buruzko 61/2011 Legez Besteko Proposamena onartu zuenean.

Idea hori Euskal kasuan gertaturiko giza eskubideen urraketei buruzko oinarritzko txostenean (1960-2013) ere ageri da. Manuela Carmena juristak, Jon Mirena Landa juristak, Ramón Múgica abokatuak eta Juan María Uriarte gotzainak prestatu zuten txostena, eta Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak argitaratu zuen, 2013an. Txostenean, Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidearen arabera giza eskubideen urraketa larriak kategorizatze irizpideak ezarri ziren. Gainera, hiru agente biktinario posible bereizten ziren: ETA eta indarkeria erabili duten beste talde batzuk, Estatua eta Estatuko Segurtasun Indarrak; eta talde parapolizialak eta eskuin muturrekoak. Era berean, aipatutako txostenaren azken iradokizunetan honako hau adierazten da: «Nazioarteko estandarren arabera, sufrimendu guztiak ez dira giza eskubideen urraketatzat hartu behar. Horrek ez du esan nahi aintzat hartu behar ez diren gizarte onbideratzeko ikuspegitik begiratuta. Bestalde, enpatia da humanismoaren eta zibilizatu izatearen funtsezko adierazgarria. Azkenaldiko gure historian mota horretako sufrimendu asko izan dugu.»

Ondoren, 2016an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak 1960tik 2010era bitarteko «bizitzeko eskubidearen urraketen udal-erretratuak» prestatu zituen. Lan horretan, bizitzeko eskubidearen urraketa gisa egiazta zitezkeen kasuak eta «behar adina argitu gabeko» kasuak bereizi ziren. Azken horietan, Sabinoren lana funtsezkoa izan zen, beste behin ere.

Egunean, Sabinok bere jakintza, esperientzia eta ibilbidea indarrean dagoen 12/2016 Legearen Balorazio Batzordearen esku jartzen zuen. Haren hutsuneak umezurtz eta bihotza izoztuta utzi gaitu Batzordea osatzen dugunok. Sabino benetako eredu izan da Gileanok «jende sentipentsaria» deitu zuen horretan: aldi berean sentitzen eta pentsatzen duten pertsonak; beren zeregina emozioa arrazoimenetik bereizi gabe, burua bihotzetik aldendu gabe, bete daitekeela irmoki sinesten duten pertsonak.

Oraindik ere eztarrian korapiloa eta bihotzean mina dugula, eskerrik asko, Sabino, zure sentiberatasun «sentipentsariagatik». Eskerrik asko sentitzen zenuen bitartean pentsatzeagatik eta pentsatzen zenuen bitartean sentitzeagatik; eta, protagonismotik beti urrun, etengabeko lanak eta xehetasun txikiak duten garrantzia erakutsi diguzulako.

Bat etorrira uztailaren 28ko 12/2016 Legearen 18.5 artikularekin eta otsailaren 25eko 20/2020 Dekretuaren 12. artikularekin (dekretu horren bidez, motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketen biktimei errekonozimendu eta erreparaziorako prozedura garatzen da), Balorazio Batzordeak (aurrerantzean, Batzordea esango diogu) *“urtero egin beharko du txosten bat, non azaldu beharko baititu egindako lanaren alderdi hauek, gutxienez:*

- a) Sarrera bat, txostena dagokion garai eta moduan kokatzeko.*
- b) Egindako zereginen kontu-ematea, non honako hauek gutxienez jaso beharko baitira: lanaren emaitzak, ikerketen emaitzak, bildutako datuen ezaugarriak, aurkeztutako eskabideak, eta gertatutakoa zehatz-mehatz eta benetan ezagutzen laguntzen duen bestelako datu oro.*
- c) Uztailaren 28ko 12/2016 Legea ezartzean zehazki eta giza eskubideen urraketen biktimak aitortzeko politiketan orokorrean hobetu beharreko arloei edo garatu beharreko ekimenei buruzko gomendioak”.*

Dokumentu honen xedea, Batzordearen urteko seigarren txostena denez, konpromiso horri erantzutea da. Legean aurreikusten den eskemari jarraikiz, txostenak honako atal hauek dauzka:

I. Sarrera

II. Egindako lanen kontu-ematea

1. Balorazio Batzordea

2. Egindako lanak

2.1 Egindako instrukzio-lana

2.2 Emandako 60 aitorpen-ebazpenen sailkapen xehatua:

3. Aztertutako kasuen izaera eta ezaugarriak, eta ikuspegi biktimologikoa

3.1. Guardia Zibilaren bala-tiroen ondorioz gertatutako heriotza

3.2 Atxilotze-zentro batean egon ondoko heriotza

3.3 Larri zauritutako pertsonak

3.3.1 Atentatu parapolizialean

3.3.2 Guardia Zibilaren tiroen ondorioz

3.3.3 Gomazko pilotek jota

3.4. Tortura-kasuak

3.4.1. 60ko hamarkadatik 1977ra arteko tortura-kasu batzuk

3.4.2 Legearen aurkako atxiloketak

3.4.3 Beste kasu batzuk

3.4.3.1 NBEko Giza Eskubideen Batzordeak ofizial egin zuen

3.4.3.2 Tortura, genero-ikuspegitik

3.4.3.2.1 Emakumeak

3.4.3.2.2 Gizonak

3.4.4. Epaileak, fiskalak, forentseak eta ofiziozko abokatuak bermeen aurka

3.4.5 Atxilotu ondoren torturatutako pertsonak geratzen diren egoera penala

3.4.6 Biktimentzako eta haien familientzako ondorioak eta sekuelak

3.4.7 Elementu positiboren bat: gizatasun-kontrapuntua

3.5. Espetxeetako egoera

4. Zer eskatzen dioten biktimek Balorazio Batzordeari

5. Psikologiaren eta Auzitegi Medikuntzaren ikuspegia

5.1. Lan-metodologia

5.2. Perituen pertzepzioa: zailtasunak eta iradokizunak

5.3. Perituen taldea: baliabideak eta gaiaren egoera

III. Gomendioak

1. Urteko aitortza-ekitaldi instituzionala
2. Legebiltzarraren kontrola eta bultzada
3. Baliabideen zuzkidura
4. Lankidetzeta eta informazio-trukea Justizia Administrazioarekin
5. Lege-erreforma
 - 5.1. Kalte-ordainak
 - 5.2. Eremu materiala, denbora-eremua, prozedurazko alderdiak eta alderdi organikoak
6. Batzordearen lanak zabaltzea: egia jakiteko eskubidea
 - 6.1. Txostenak bidaltzea
 - 6.2. Nazioarteko mintegia
 - 6.3. Torturaren memoria-tokiak

I. Sarrera

2016ko uztailaren 28an, honako lege hau onetsi zen, eta 2016ko abuztuaren 10eko EHAAn argitaratu: 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa.

- 2021eko abenduaren 13an amaitu zen eskaerak aurkezteko epea, eta honako eskaera hauek jaso genituen :
 - Lehen aldi berezia. Jasotako eskaera kopurua: 89. Espedienteak ebatziak: 83. Ebazteke daudenak: 6
 - Bigarren aldi berezia. Jasotako eskaera kopurua: 181 (horietatik 9 epez kanpo). Ebatzitako espedienteak: 165. Ebazteke daudenak: 16
 - Ohiko aldia. Jasotako eskaeren kopurua: 1.344 (horietatik 453 epez kanpo, 309 txosten honen aldian). Ebatzitako espedienteak: 939 (166 aldi horretan, epez kanpo aurkeztutakoak). Ebazteke daudenak: 405 (143 aldi honetan, epez kanpo aurkeztutakoak)

Batzordeak, lanari ekin zionetik igaro den seigarren urte honetan, goiburu beraren ildotik jarraitzen du: legearen xedeari independentziaz eta zorroztasunez erantzutea, Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidearen estandarrak modu eraginkorrarekin integratzeko eta gauzatzeko, uztailaren 28ko 12/2016 Legearen *pertsonaren aldeko interpretazioa* lehenetsiz.

Horren ildotik, orain arte, guztira, 305 pertsona onartu dira biktimatzat (horietako 60 txosten honen aldian). Oraindik 284 espediente ikuspegi substantibotik aztertzeko daude (6 lehen aldi berezikoak, 16 bigarren aldi berezikoak eta 262 ohiko aldikoak). Gaur egun, oraindik ere eskaerak jasotzen ari gara, epez kanpo. 400 baino gehiago dira dagoeneko.

Aurten 60 espediente ebatzi dira:

- 1 lehen aldi bereziko da
- 4 bigarren aldi berezikoak dira
- 55 ohiko aldikoak dira (1978-1999)

166 eskaera ez dira onartu, gehienak epez kanpo aurkeztu direlako. Dena den, eskaera bat legearen eremu objektibotik kanpo egoteagatik ezetsi da. Lau espedientetan eskatzaileek atzera egin dute.

Orain arte egindako lana ondoko taulan laburbiltzen da:

Aldia	Guztira	Aitortuak	Ezetsiak	Ez-onartuak	Uko egindakoak
2020-21	35	35	—	—	—
2021-22	573	46	2	523	2
2022-23	131	66	—	64	1
2023-24	96	93	—	1	2
2024-25	87	5	—	72	10
2025-26	230	60	0	166	4
GUZTIRA	1152	305	2	660	19

OHARRA: identifikatutako 35 espedientetan

- Eskatzaileak hainbat alditan eskaera aurkeztu du, eta ebatzi egin dira modu bateratuan, aldi bakoitzerako.
- Eskatzaileak bikoiztu egin du eskaera, kasu honetan, espedienteak bateratu egin dira.

II. Egindako lanen kontu-ematea

1. Balorazio Batzordea:

Batzordea 2018ko uztailaren 10ean eratu zen formalki. Batzordearen osaera Giza Eskubideen, Memoriaren eta Bizikidetzaren sailburuordearen 2025eko uztailaren 4ko ebazpen baten bidez aldatu zen (uztailaren 23an argitaratu zen EHAAn).

Perituen taldean kide batzuk falta ziren, eta ondorioz batzordeak ezin izan zuen ohi bezala jardun 2024ko irailetik 2025eko uztailera bitartean. Horregatik, Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuak Jaume Roselló eta Arantza Albisu auzitegi-perituak eta Gema Climent eta Dánae Fernández psikologoak izendatu zituen, eta orain batzordean ez dago bete gabeko plazarik.

Giza Eskubideen, Memoriaren eta Bizikidetzaren sailburuordearen 2026ko martxoaren 17ko ebazpen baten bidez (EHAO, martxoaren 30ekoa) honela finkatu zen Balorazio Batzordearen osaera:

- Titularra: Ainhoa Zugasti, Giza Eskubideen eta Biktimen Arretarako zuzendaria.
Ordezkoa: Alberto Alonso, Gogora - Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuko zuzendaria.
- Titularra: Jon Mirena Landa, Zigor Zuzenbidean espezializatutako legelaria.
2025eko irailaren 26an batzordeburuorde hautatu zuten.
Ordezkoa: Enara Garro, Zigor Zuzenbidean espezializatutako legelaria.
- Titularra: Sabino Ormazabal, biktimen arloan aditua.
Ordezkoa: Adrián Gurpegui, biktimen arloan aditua.
- Titularra: Luis Sala, historialaria.
Ordezkoa: Jon Penche, historialaria.
- Titularra: Juana Balmaseda, abokatua, lege honek arautzen duen gaian aditua.
Batzordeburu hautatu zuten.
Ordezkoa: Felipe Gómez, lege honek arautzen duen gaian aditua.
- Titularra: Jaime Tapia, legelaria, lege honek arautzen duen gaian aditua.
Ordezkoa: Josu Oskoz, lege honek arautzen duen gaian aditua.
- Titularra: Francisco Etxeberria, medikua, lege honek arautzen duen gaian aditua.
Ordezkoa: Miguel Ángel Navarro, lege honek arautzen duen gaian aditua.
- Titularra: Benito Morentin, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Jaume Roselló, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Arantza Albisu, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
- Titularra: Víctor Verano, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Julia Lamas, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
- Titularra: Gema Climent, biktimen arloan esperientzia duen psikologoa.
Ordezkoa: Dánae Fernández, biktimen arloan esperientzia duen psikologoa.

- Idazkaritza teknikoa: Nora Onaindia Leturiondo, Giza Eskubideen eta Biktimen Arretaren Zuzendaritzako teknikaria.
Ordezkoa: Maite Gay Palacios, Giza Eskubideen eta Biktimen Arretaren Zuzendaritzako teknikaria.

2. Egindako lanak:

	Deialdiak	Osoko bilkurak	Testigantzak jasotzeko bilerak	Elkarri-zketak	Ebatzitako espedienteak	Baietsitako espedienteak	Ezetsitako espedienteak	Onartu ez diren espedienteak	Atzera egin-dako espedienteak
2025-uzt	1	1	0	0	8	0	0	4	4
2025-ira	2	2	0	0	0	0	0	0	0
2025-urr	3	3	0	0	3	0	0	3	0
2025-aza	1	1	0	0	2	0	0	2	0
2025-abe	2	2	0	2*	3	3	0	0	0
2026-urt	2	2	0	0	1	0	0	1	0
2026-ots	3	2	1	5	47	8	0	39	0
2026-mar	3	2	1	10**	36	17	0	19	0
2026-api	3	2	1	6**	78	16	0	62	0
2026-mai	3	2	1	5	47	11	0	36	0
2026-eka	4	3	1	6***	5	5	0	0	0
Guztira	27	22	5	34	230	60	0	166	4

2025eko uztailetik 2026ko ekainera bitartean, 27 aldiz egin da Batzorderako deia. 22 osoko bilkura egin dira, eta lekukotasunak grabatzeko 5 saio, bakoitza bere deialdiarekin eta gai-zerrendarekin. Bilera bakoitzaren akta egin da.

22 osoko bilkuretan 230 espediente ebatzi dira; horietatik 60 baietsi dira, bat ere ez da ezetsi, 166 ez dira onartu eta 4tan eskatzaileak atzera egin duela erabaki da.

Onartutako 6o biktimetatik:

- 54k tratu txarrak edo torturak jasan zituzten, eta bat hil egin zen haien ondorioz;
- 4 pertsonak bala-tiroak jaso zituzten. Horietako hiruri Estatuko segurtasun indar eta kidegoetako kideek egin zieten tiro, eta besteari talde parapolizial batek;
- 2 pertsona gomazko pilota batek jota zauritu ziren.

Aldi honetan, biktimei emandako kalte-ordainen zenbatekoa 991.630,16 euro izan da guztira. Hona banakaturik:

- **Torturen eta tratu txarren** biktimek 616.538,69 euro jaso dituzte
- **Gomazko pilota batek jotako** biktimak 34.999,00 euro jaso ditu.
- **Su-arma batez hildako edo zauritutako** biktimek 339.998,00 euro jaso dituzte.

12/2016 Legean ezartzen den sailkapenaren arabera, aurreko zenbatekoa honela banakatzen da:

- **Heriotzengatik** ordaindutakoa: 405.000 euro.
- **Ezintasun iraunkor absolutuagatik** ordaindutakoa: 61.750 euro
- **Baliaezintasunik gabeko lesio iraunkorrengatik** ordaindutakoa: 524.785,69 euro

Onartutako biktimetako batek gora jotzeko errekurtoa aurkeztu zuen bere espedientearen ebazpenaren aurka. Errekurto hori administrazio-bidean ebatzi zen: eskaeraren zati bat baietsi zen. Halaber, legearen eremu objektibotik kanpo egoteagatik onartu ez zen espedienteko eskatzaileak ere gora jotzeko errekurtoa aurkeztu zuen, eta ezetsi egin zen.

Pertsona bat biktimatzat onartzeko izapideak egiten ari zirela, interesduna zendu egin zen Batzordearen ebazpen-proposamena (irizpena) onartu zenetik sailburuordeak espedientea ebatzi bitarteko aldian. Horren ondorioz, eta lehenengoz, sailburuordeak emandako ebazpena lege-mandatuz moldatu behar izan zen egiazko egoerara; honetara egin zen:

- Lehenbizi, zenduak ezin zuen jarraitu prozedurako interesduna izaten, nahiz eta berak bere izenean hasi. Heriotzarekin batera nortasun juridikoa azkentzen da (Kode Zibila, 32. artikulua), eta, beraz, ez da betetzen 39/2015 Legearen 3. artikuluan interesduna izateko ezartzen den baldintza. Aldiz, 4. artikuluen arabera, eskubidedunak interesdunaren oinordekoak izan daitezke, batik bat 12/2016 Legearen 3. artikuluan erlazio juridikoaren eskualdagarritasunaren auzia ebazten delako, ezartzen baitu jaraunsleek eskatu dezakeela ahaidea biktimatzat onartzeko.
- Beste alde batetik, ebazpen-proposamenean (irizpena), ageri den kalte-ordaina justifikatzeko, aipatzen da biktimak baliezintasun handia onartuta zeukala Frantzian. Onarpen hori onuradunaren heriotzarekin batera azkendu denez gero, kalte-ordaina zuzenbidearen arabera doitu behar da, egungo egoerara egokitu behar baita; izan

ere, egungo egoera ez da onuraduna bizirik zegoenekoa. Horrenbestez, 12/2016 Legearen 3.5 artikuluan oinarrituta, lege horren 9.2.a) artikuluan heriotzarako ezartzen den kalte-ordainaren gehieneko muga aplikatu behar da.

Beste alde batetik, azpimarratu behar da txosteneko azken aldian bere hartan segitzen duela osasun-laguntzen izapidetzeak, bai zuzeneko biktimentzat, bai haien ahaideentzat. Batzordearen ibilbidea hasi zenetik 29.933,00 euro ordaindu dira osasun-laguntzarako (jasandako kalte pertsonal fisikoengatik zein kalte psikofisikoengatik). Kopuru horretako 4.933,00 euro txosten honek hartzen duen aldikoak dira. Laguntza horiek 12/2016 Legearen 11. artikuluan xedatutakoaren arabera ordaintzen dira. Aitortutako biktimek osasun-laguntza jasotzeko eskubidea dute.

Giza Eskubideen eta Biktimen Arretaren Zuzendaritzak Akhonmedia Producciones SL enpresaren zerbitzuak kontratatu ditu biktimen lekukotzen ikus-entzunezko erregristroak egiteko. Enpresak 5 saio egin ditu lekukotzak jasotzeko: guztira, ikus-entzunezko 24 erregistro egin ditu, 24 espedientetakoak.

Orain, enpresa adjudikaziodunarekin irekitako kontratua luzatuko da, bertan aurreikusten den bezala, lekukotzak grabatzen jarraitzeko.

Aparteko kasu batzuetan, lekukotzak geure baliabideekin jaso ditugu. Hona:

- 2025eko abenduan elkarrizketa egin zitzaion 753 PO espedienteko lekuko bati.(*)
- 2026ko ekainean bideokonferentzia egin zen 748 PO espedienteko auzitegi-medikuetako batekin eta ahaideekin. Espedientea ebatzi gabe dago.(***)

Beste alde batetik, zenbait ekintza ez ziren grabatu:

- 2025eko abenduan aurrez aurreko bilera egin zen 753 PO espedienteko biktimarekin.(*)
- 2026ko martxoan perituen taldeak sei sekuela-balorazio egin zituen aurrez aurre.(**)
- 2026ko apirilean perituen taldeak sekuela-balorazio bat egin zuen aurrez aurre.(**)

2.1. Egindako instrukzio-lana

Batzordeak informazioa eskatu die, Idazkaritza Teknikoaren bidez, hainbat erakunde judizial, polizial, administratibo eta/edo sanitariori, alegatutako gertakariak egiaztatze eta osatze aldera.

ERAKUNDEAK	Egindako izapideak
EPAAILETZA	
Auzitegi Nazionala (Arlo penaleko sala)	2
Getxoko Lehen Auzialdiko 4. Epaitegiko Arlo Zibileko eta Instrukzioko Atala	1
Donostiako Instrukzioko 1. eta 2. epaitegiak	1
ESPETXEAK	
Martuteneko espetxea	1
Madril II espetxea	1
Espetxe Erakundeetako Idazkaritza	1
EUSKO JAURLARITZA	
EAEko Artxibo Nagusia	1
Justizia eta Giza Eskubideen Saila, Zerbitzu Zuzendaritza	2
Espetxeen Analisi eta Ikuskaritzako Zerbitzua	2
Liburutegia, Artxiboa eta Argitalpenak (Liburutegi Nagusia)	Etengabe
ERAKUNDE AKADEMIKOAK ETA SOZIALAK	
Euskal Herriko Unibertsitatea EHU	Etengabe
Egiari Zor	3
Aranzadi Zientzia Elkarteko Antropologia Saila	Etengabe

Kasu gehienetan, erakundeen jarrera laguntzekoa izan da, baina beti ez da posible izan eskatutako informazioa lortzea, batzuetan denbora luzea igaro delako eta beste batzuetan egindako eskaerari emandako erantzuna argia ez zelako.

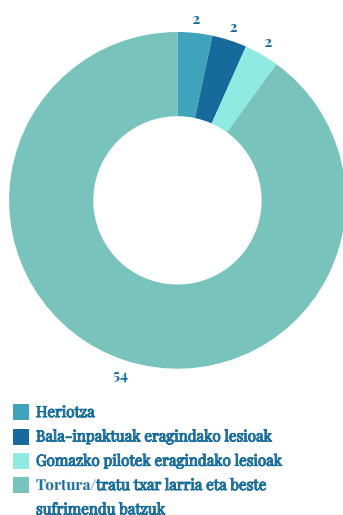
Ertzaintzarekiko lankidetzak dela eta, Idazkaritza Teknikoak eskatzen duen dokumentazioa eskuratzeko prozesua azkartu da, eta horri esker bermatzen da polizia kidegoarekin lotutako espedienteak behar bezala instruitu ahal izatea.

EHUrekin izandako lankidetzak ona nabarmendu behar dugu. Bada, erakunde horrek *“Euskadin gertatutako tortura eta tratu txarrak ikertzeko proiektua (1960-2014)”* egin zuen Eusko Jaurlaritzarentzat. Proiektu horretan hizpide ditugun kasu batzuetako gertaerak aztertu ziren. Beti daude babestuta datu pertsonalak eta biktimek ohore-rako eta intimitaterako duten eskubidea. Haien adostasuna lortu da espedienteak eskuratzeko, eta horrela biktimek ez dute berriz kontatu behar izan gertatutakoa, horrek dakarren estutasunarekin.

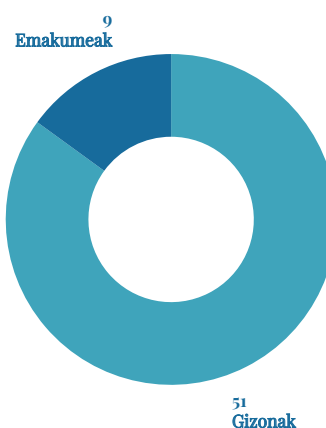
Hemerotekako dokumentazioaren bilaketak direla eta, Idazkaritza teknikoak eskerrak eman nahi dizkie Eusko Jaurlaritzako Liburutegi Nagusiko langileei Batzordeari ematen dioten laguntzarengatik. Halaber, Aranzadi Zientzia Elkarteko Antropologia Sailari ere eskerrak eman nahi dizkio etengabeko laguntzarengatik.

2.2. Emandako 60 aitorpen-ebazpenen sailkapen xehatua

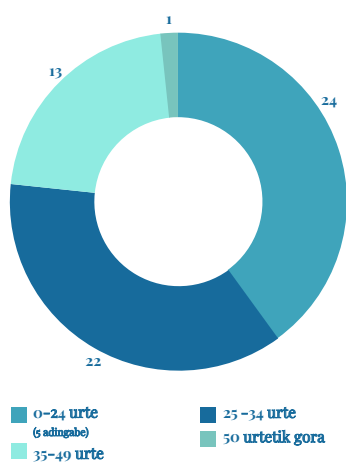
Datu orokorrak:

Sexuaren arabera:

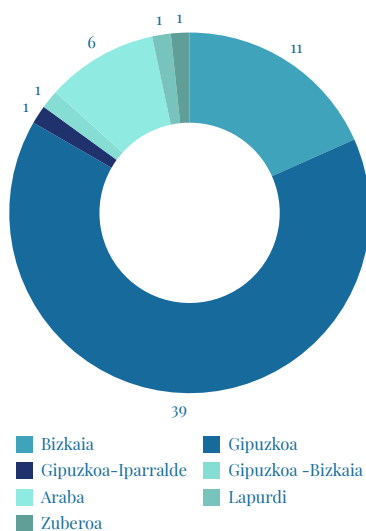

Gertaeren unean zuten adina:

Oharra: Pertsona batek giza eskubideen urratze bat baino gehiago jasan badu, lehenengoan izan duen adina agertzen da).

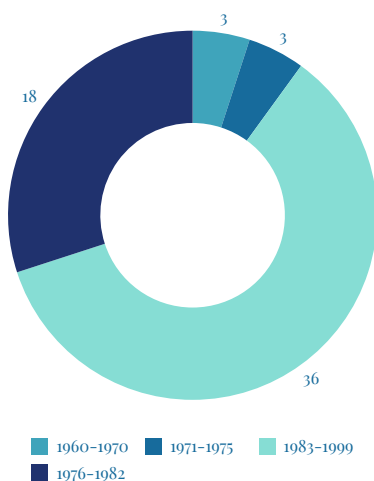
Gertakarien kokalekua:

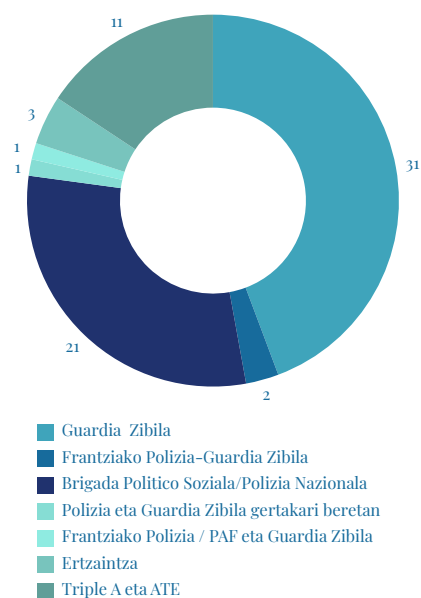
Oharra: Pertsona batek giza eskubideen urratze bat baino gehiago jasan badu, lehenengoa non gertatu zen agertzen da).

Gertakarien tokiari dagokionez, adierazi behar da atxilotutako gehienak, komandantziatik igaro ondoren edo Euskal Autonomia Erkidegoko dagokion atxilotze-zentroa, Madrilera eraman zituztela.

Gertakarien urtea:

Kausatzailea:

Biktimaren atxikipenaren arabera:

Alderdiak, sindikatuak eta askotariko erakundeak:

- Alderdi Komunista: 1
- Herri Gaztedi: 1
- LAB sindikatua: 3
- HB eta ANV: 3
- Ezker Abertzalearekin lotutako beste pertsona batzuk: 4
- Senarra Euskadiko Ezkerreko kidea zen (biak atxilotu zituzten): 1
- Presoen Senideen Kolektiboa: 3
- Amnistiaren Aldeko Batzordeak eta HB: 4
- ASK, LAIAK eta Amnistiaren Aldeko Batzordeak: 1

ETArekin eta besterekin lotuta:

- Lehenengo ETA: 2
- Hasieran ETAKoa izan zen eta gero EPK-PCEkoa: 1
- EGI Batasuna/ ETA: 1
- Los Cabras, ETA V Asamblea, ETA: 1
- ETAm / ETA: 12
- Komando Autonomo Antikapitalistak: 2
- LAIAtik Komando Autonomo Antikapitalistetara: 1
- ETAKoa eta Errefuxiatuen Batzordeko kidea izan zen: 1
- ETari laguntzea leporatu zaien pertsonak: 6
- ETako militanteen senideak: 1
- ETA finantzatzea leporatu zitzaion (absoluzio-epaia): 1

Beste batzuk:

- Afiliazio politiko ezagunik gabeak edo loturarik gabeak: 6
- “Hala Bedi”ko kazetaria, tabernaria (Gasteiz): 2
- Legorretako ikastolaren inguruan ibili zen: 1
- Medikua: 1

Zenbait pertsonak esan dute ez dutela ondo gogoratzen zenbat aldiz atxilotu zituzten. Gutxienez 16 pertsonari gertatu zitzaien hori.

3. Aztertutako kasuen izaera eta ezaugarriak, eta ikuspegi biktimologikoa:

Pertsona biktimatzat onartutako kasuetako bitan biktima hil egin zen, bik bala-lesio larriak jasan zituzten, eta beste bik gomazko piloten inpaktuak jasan zituzten. 54 kasutan torturak eta tratu txarrak gertatu ziren.

Jakin badakigu, biktimek hala adierazi digutelako, bide hau askotan oso mingarria dela, eta oztopoz betea dagoela. Badakigu, halaber, espediente batzuen izapidetzea luzeegia izaten ari dela. Familia batzuek urteak eman dituzte Batzordean azaldu zituzten kasuak noiz ebatziko zain. Espedienteak ebazteko moteltasunak oinazea eta bi-degabekeria areagotu besterik ez ditu egiten. Nolanahi ere, barkamena eskatzen dugu guri egotz dakigukeenagatik.

Hobeto ulertzeko batzorde honek aitortu dituen giza eskubideen urraketak nolakoak izan diren, nortzuk izan diren biktimak eta diziplinarteko taldeak nola instruitu, argudiatu eta ebatzi dituen espedienteak, ebatzitako kasuak sailkatuko ditugu jarraian. Hori guztia behar bezala kontu emateko asmoarekin egingo dugu, otsailaren 25eko 20/2020 Dekretuaren 12.b artikulua eskatu bezala.

3.1. Guardia Zibilaren bala-tiroen ondorioz gertatutako heriotza

1978ko azaroaren 15ean, Guardia Zibilak tiroz hil zuen J.M.I.G. Arrasaten. Arratsaldeko seiak aldean, J.M.I.G.k eta R.A.I.k, Komando Autonomo Antikapitalistetako kideek, Guardia Zibilaren Aretxabaletako kuartela metrailatu zituzten. Ez zen biktimarik izan. Kolore berdeko Renault 12 markako ibilgailu batean egin zuten alde. Aretxabaletatik Arrasatera joan ziren, bost kilometrotik gora eginda, eta herri horretako biribilgu batean E.Z.O. sartu zen autoan, berak adierazi zuenez. Luze gabe, autoa gelditu behar izan zuten, San Andres plazan auto-ilara baitzegoen. Autoan zihoazenetakoa bat irten zen, eta bere etxera jo zuen. Handik gutxira, atzera egin zuen, lagunei zerbait esateko asmoarekin. Orduan, barrukoak konturatu gabe granate koloreko Seat 1.430 batean atzetik joandako guardia zibilek metrailatu zituzten.

Plazan zeuden pertsonetako inork ez zuen entzun tiroen aurretik “geldi, polizia” abisua, beharrezkoa den bezala. Bi agentek tiro egin zuten R-12 autokoen kontra, eta R.A.I. eta J.M.I.G. hil zituzten eta E.Z.O. larri zauritu zuten. Gero, E.Z.O. autoaren atzealdetik atera zuten bortizki, ileetatik helduta, eta lurrera bota zuten. Han, kaleko jantzita zegoen agente baten zaintzapean geratu zen.

Apur bat geroago beste guardia zibil batzuk heldu ziren, Arrasateko kuartelekoak. Dirudienez, pentsatu zuten Aretxabaletako agenteak [kaleko jantzita eta armak eskutetan] Komando Autonomo Antikapitalistetako kideak zirela [beren ustez, ETakoak] eta, berriz ere abisurik eman gabe, tiroka hasi ziren agenteak, beren artean, eta pertsona batzuek ondorioak jasan zituzten. Emilia Larrea bere baserriko atearen aurrean zegoen, tiroketa-lekutik ehun metro baino urrunago. Bala batek jo zuen eta hil egin zen. Haren adiskide Crescencia Vidaurretak tiroa hartu zuen ezkerreko izterrean [biak daude biktimatzat onartuta ekainaren 12ko 107/2012 Dekretuaren bidez]. Beste bala batek Eduardo Etxeberriaren etxeko pertsianan jo zuen, Emilia Larrearen baserriaren ondoan. Balaz zauritutako gehiago ere egon ziren: Juana Martín Lorenzo, 16 urtekoa, umetxoa besoetan zeramala; Roberto Beltrán de Heredia Pérez, 18 urtekoa, bere autoaren barruan zegoela [hau ere biktimatzat onartu zuen 107/2012 Dekretuak].

zituzten armak lehenik: *“Atzetik joan zitzaizkien agenteek gelditzeko esan zieten, eta haiek beren armak erabiliz erantzun zuten, eta korrika hasi ziren bidegurutzerantz. Gelditzen ez zirenez, eta armak erabili zituztenez, agenteek beren armak erabili zituzten, eta ondorioz hilda suertatu ziren...”*.

Bizirik irten zen bakarrak eta plazan zeuden lekukoek bertsio horren kontra egin zuten; haien esanetan, komandokoek zeuzkaten armak maletategian zeuden, eta inork ez zuen tiro egin, guardia zibilek izan ezik. Ikerketa Batzorde Popularraren aurrean lekukotza eman zutenek ere ez zituzten tiroka ikusi autoaren barruan zeudenak; denek esan zuten guardia zibilek ezustean harrapatu zituztela.

Batzordearen iritziz, operatibo poliziaak antolatzen direnean, *“ahalik gehien txikitu behar da interesduna hiltzeko arriskua”*, *“berme egokiak eta eraginkorrak ezarrita bidegabekerien eta indarraren abusuaren kontra”*. Azaldutakoa gertatu zeneko garaia nahasia izan zen: giza eskubideen urraketa larriak gertatzen ziren eta neurrigabeko operazio poliziaak egiten ziren, diktaduretakoak moduko indarra erabiltzeko eredu jarraikiz (Konstituzioa ez zen onartu 1978ko abendura arte). Ordena-indarrak erabateko inpunitatearekin aritzen ziren; ondorioz, indarraren neurrigabeko erabileraren aurrean, herritarrek ez zuten babesik, eta izuturik zeuden. Kasu honetan datu objektiboa dago: polizia-indarrek kuartela metrailatu ondoren jazarri zituzten pertsonetako bi hil zituzten eta bat larri zauritu zuten, eta, gainera, gertatu zenarekin zerikusirik ez zuen pertsona bat hil zen eta beste hiruk zauri larriak jasan zituzten Guardia Zibilaren tiroen ondorioz. Espainiako Gobernuaren eta Eusko Kontseilu Nagusiaren artean ordena publikoko indarren jarduketaren inguruan sortu zen eztabaida nabarmena izan zen, eta dokumentatuta dago. Baina ez zen zigorrak ezarri eta ondoren ez zen epaiketarik egin. Familiak ez zuen jaso komunikazio ofizialik, inork ez zien deitu, ez zuten izan autopsiaren berri. Ez zen ikerketa judizialik egin, Eusko Kontseilu Nagusiak eskatu arren.

107/2012 Dekretuaren arabera ez zegoen modurik biktimatzat onartzeko defentsa-gabeziagatik, eta eskaera ezetsi zen. Aldiz, 12/2016 Legearen arabera biktimatzat har daiteke, baldin eta defentsa-gabezia bada giza eskubideen urraketa zuzenean eragin duena. Hain zuzen ere, 2.3 artikulua honako hau ezartzen du: *“Orobat, legearen aplikazio-eremuko giza eskubideen urraketatik joko dira defentsa-gabezia justifika dezaketen pertsonen kasuak, defentsa-gabezia hori egiaztatzeko zuzenbidean onartzen den edozein frogabideren bidez, legeak aipatzen dituen giza eskubideen urraketak dirrela eta aurkeztu diren salaketak ez ikertzeagatik”*.

Agerikoa da ez zela egon inolako borondaterik zer gertatu zen argitzeko; beraz, ezin da jakin indarra neurri gabe erabili zen edo ez. Egitatezko presuntzioak daude (besteak beste, lekuko batzuen arabera metrailaketaren aurretik ez zen abisurik eman eta autoan zeudenek ez zuten indarra erabili; ez zen egin autopsiarik; espediente honi atxikitako peritu-txostena), iradokitzen dutenak heriotza eragiteko moduko indarra erabili zela, eta hori ikertu ez zenez gero, giza eskubideak urratu ziren, dimentsio prozesalean. Egitatezko presuntzioak, ikertzen ez badira, ezin dira baliatu agenteen jarduketa estaltzeko, ez eta hura ontzat emateko espediente gisa ere; horregatik, biktimaren aldeko interpretazioa eginez, eta GEEaren doktrinarekin bat etorritik, defentsa-gabezia eta giza eskubideen urraketa gertatu ziren, eta horien ondorioz heriotzak.

Gertaeren inguruko zalantzak are zabalagoak dira: batetik, ez dakigu zer lotura dagoen aurreko metrailaketaren eta komandoaren oharkabeko jazarpenaren artean; bestetik, ez dakigu gertatu zena pertsona armatu batzuen kontrako polizia-jarduketa izan zen edo judizioz kanpoko exekuzioa, indarra erabiltzeko protokolo guztiak alde batera utzita egin zena. Honetan ere, defentsa-gabeziaren ondorioz ezin da jakin zer geratu zen eta ezin da aktibatu 12/2016 Legearen 2.7 artikulua.

Horrenbestez, aurkeztutako eskaera baloratu ondoren, Batzordeak proposatzen du adieraztea J.M.I.G. *bizitzeko eskubidearen* ageriko urraketa eragin zuten ekintzen biktima izan zela, eta, bidezkoa bada, erreparazio-neurri egokiak hartzea.

3.2. Atxilotze-zentroan egon ondoko heriotza

E.M.S. 1982ko martxoaren 29an hil zen, aske utzi eta hiru egun pasatutakoan. Martxoaren 16an atxilotu zuten; gero Guardia Zibilaren Donostiako Antiguu auzoko kuartelera eraman zuten, handik Zuzendaritza Nagusira (Madril), eta azkenik Auzitegi Nazionaleko epailearen aurrera. E.M.S. aske utzi zutenetik hil zen arte igaro ziren hiru egunetan zer gertatu zen jakin nahian, Batzordeak harekin telefonoz hitz egin zuten pertsonak emandako datu urriak bildu ditu:

“Esan zidan Donostian egon zenean kolpeak eman zizkiotela aurpegian eta ostikadak barrabiletan, baina hori ez zela izan ezer Madrilen egin zizkioten gauza izugarrien aldean. Ez zuen nahi hitz egin telefonoz, beldurtuta zegoelako. Hala ere, elkarriketan zehar esan zidan hiru egun egon zela jan gabe; ustekabea “paseora” eramaten zutela, gauez zein egunez, eta halako batean denboraren zentzua galdu zuela. Gainera, behin hotzik zegoen, manta bat eskatu zuen, eta zeukana kendu zioten. Harritu egin nintzen, aipatu baitzituen tortura psikologikoak, zarata arraroak, fusilamenduak eta errausketa-labeak ageri ziren filmak, eta zerbait animalia begigorri bati buruz... Iruditu zitzaidan egiazko gauzak eta irrealak nahasten zituela”.

Martxoaren 27an E.M.S.rekin hitz egin zuen beste pertsona batek esan du barkamena eskatu ziola zenbat alditan, negarrez. “Ezin zuen hitz egin. Negarrari eutsi ezinik, esan zidan garabi batetik esekita eduki zutela eta hilkutxa batean preso”. Lekuko horren esanetan, adiskidea zorabiatuta, deprimituta eta lur jota zegoen. Esan zion Ondarroan zegoela (familiaren herria), baina laster Oiartzunera joateko asmoa zeukala (bertan bizi zen).

Berarekin hitz egin zuen azken pertsona bi ordu inguru aritu zen berarekin goizaldean; haren arabera, txarto zegoen, “lur jota, hautsita, bizitzeko gogorik gabe eta atsedean hartzeko gogoarekin. Esan zidan “atsedena hartu nahi dut”. Gorputzeko min fisikoak gainera, erabat galduta zegoela begitandu zitzaion. “Erabat galduta, birrinduta”. Esan zion ama berarekin zegoela, Oiartzunera joan zela egun batzuetan berarekin egoteko. Ordu batzuk geroago, martxoaren 29ko goizean, amak ohean hilda aurkitu zuen E.M.S.

12/2016 Legeak, bere aplikazio-eremuan, berariaz aipatzen ditu, halaber, giza eskubideen urraketa onduz pertsonen bizitzan edo osotasun fisiko, psikiko, moral edo sexuarekin eragina izan duten kasuak. Kasu honetan, E.M.S.k jasan zuen tratua larritasuna argi uzten duen atxilotan erabili ziren moduek eta metodoek, bai eta horien ondorioek ere.

Hain zuzen ere, Guardia Zibilaren lokaletan bakartuta eduki zuten bederatzi egunetan, gorputz osoan kolpatu zuten, batez ere buruan, sabelaldean, bularraldean eta aurpegian, eskuekin; ostikadak eman zizkioten barrabiletan; oinetako sortzetiko malformazioarekin anker jokatu zuten, hitzez zein egitez: iseka egin zioten, bertan kolpatu zuten eta oinutsik ibiltzera behartu zuten, nahiz eta ibiltzeko oinetako bereziak behar izan; gainera, ariketa fisikoak egitera behartu zuten, flexioak eta jauziak, eta ezin zituenean egin, jo egiten zuten; hiru egunez ez zioten jaten eman, ez berokirik, eta ez zioten utzi atsedean hartzen, eta horren guztiaren ondorioz erabat galdu zuen espazioaren eta denboraren zentzua; esan zuen drokatu egin zutela, mehatxu egin ziotela gehiago torturatuko zutela, harik eta “oinetako paralisia burura igo arte”, eta “depresioa kenduko ziotela” torturen bidez; gainera, emaztea eta alaba bortxatzeko mehatxua ere egin zioten, eta alaba zurtz-etxe batean sartu zutela pentsarazi zioten; iseka egin zioten depresioaz eta egoera psikologikoz; hori guztia garrasika egin zuten, ondoko geletan zeudenak izutzeko moduan; gainera, umiliatu egin zuten, irain egin zioten eta gauzak egitera behartu zuten, beste oinaze batzuen artean. Indarkeria hain zen handia, ezen E.M.S.k pentsatu zuen noiznahi hilko zutela: “Hil egingo nauzue!”.

Esperientzia traumatiko haren ondorioz sekuela fisikoak eta psikologikoak jasan zituen, eta, ezbairik gabe, guztiz abailduta eta nahasita utzi zuten 9 egunez bakartuta eta tortura fisiko eta psikiko latzak jasaten eduki zuen presioak eta bizi izan zuen esperientzia traumatikoak. Aske geratu eta hiru egunen buruan hil zen. Narriadura fisikoa agerikoa zen. Zorabiatuta eta nahasita zegoen. Esan zuen nekatuta zegoela, min zuela gorputzean eta beldur zela, eta egoera psikologikoa narriatuta zeukan: aztoratuta zegoen eta haluzinazioak zeuzkan.

Erreferentziako lekukoek azaldu dutena gertatu zenean, giza eskubideak larriki urratzen ziren eta botere-abusu larriak izaten ziren, eta herritarrak zirikatze eta mehatxatzeko jarduketak egiten ziren. Agintaritzen agenteek erabateko inpunitatearekin jarduten zuten, eta herritarren artean defentsa-gabezia, mesfidantza eta beldurra zabaltzen zituzten.

Giza duintasuna errespetatzea eta osotasun moralerako eskubidea babestea dira tortura eta tratu krudel eta ankerrak debekatzearen xede eta helburu nagusiak. Haren urraketa objektiboki egiaztatze hutsak benetako erreparazioaren betebeharra sorrazten du.

Torturaren eta tratu krudel eta ankerren debekua absolutua eta indargabeezina da, *Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren 15. artikuluen eta Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren* doktrina etengabe eta finkatuaren arabera. Torturaren erabateko debekua, horren ondorioak fisikoak nahiz psikologikoak izan, iraun egiten du, baldintzarik zailenetan ere, hala nola gerra-mehatxuan, terrorismoaren eta beste edozein delituren aurkako borrokan, setio- edo larrialdi-egoeran, edota barne-ezegonkortasun politikoan.

Halaber, aipatutako Legearen arabera, bere aplikazio-eremuaren barruan giza eskubideen urraketatzat joko dira *defentsa-gabezia* justifika dezaketen pertsonen kasuak, giza eskubideen urraketak ikertu ez direlako. Halako bidegabekeriei aurre egiteko ezintasuna agerikoa da: E.M.S. moduko pertsonak erabateko bazterketa eta defentsa-gabezia jasan zituzten, Justizia Administrazioak ez zuelako ezer egin eta gaitzki jarduten zuelako hemen azaldu ditugunak bezalako delitu oso larrien aurrean.

Eta, hain zuzen ere, komisariako torturen aurreko defentsa-gabezia horrek eragotzi egiten du han gertatu zenaren eta ondoko heriotzaren arteko kausalitate-erlazioa ezartzea. Ikerketa sakona, azkarra, independentea eta familiak zein herritar guztiek ondo begiztatua ez egitea gertatutakoa ezkutatzeko lehen urratsa da. Horri, geroago, autopsia gehitu zitzaion, zeina hain izan zen eskasa (orduan beste mediku batzuek eta Amnistia Internazionaleko mediku eskudunek adierazi eta gaur egun batzorde honen peritu-taldeak berretsi duten bezala), ezen ez baitzen gauza izan ezer argitzeko. E.M.S.k jasan zituen lesio fisikoen eta psikikoen eta bere osotasun moralaren ageriko urraketa luzearen egitatezko presuntzioak ikertu beharrekoak ziren, baina ez iren ikertu, eta horretan oinarrituta adieraz daiteke bizitzeko eskubidea ere urratu zela, haiekin lotuta. Ikertzeko eta babesteko betebeharrak positiboak bete ez zirenez, biktimaren eskubideak urratu ziren dimentsio prozesalean.

Gertaeren kontakizunaren arabera, egitatezko presuntzio sendoak daude, pentsarazten dutenak E.M.S.k atxiloaldian tortura eta zigor eta tratu krudel, anker edo iraingarriak jasan zituela eta haren ondorioz hil zela. Hipotesi hori ez du baztertzeko Batzordearen perituek egindako txostenak. 9 egun bakartuta eta tortura larriak jasaten eman ondoren askatu eta hiru egunetara hiltzea da ikerketa judizialak aurre egin behar izan zion egitatezko presuntzio larriena, betebeharrak positiboaren doktrinarekin bat etorritik ikerketa-kasu honetan (eraginkorra, independentea, azkarra eta azterketa publiko eta familiarrarekin)–, Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren 2. eta 3. artikuluen arabera (bizitzeko eskubidea eta tortura eta tratu txarren debekua, hurrenez hurren) (Giuliani eta Gaggio Italiaren aurka kasua, 2011ko martxoaren 24koa, Sala Nagusia; Konstituzio Auzitegiaren 1/2024 epaia, urtarrilaren 15ekoa).

Doktrina hori Konstituzio Auzitegiaren 2024ko urtarrilaren 15eko 1/2024 epaiak ere biltzen du, Algecirasko polizia-etxe batean atxilotutako baten balizko suizidioari buruzko kasu batean, adierazten duenez (Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren 2. eta 3. artikuluetako doktrina gurutzatua jasotzen eta txertatzen du gai horretan): “Laburbilduz, organo judizialek goizegi itxi zuten instrukzioa, akusazio partikularrak eta herri-akusazioek behin eta berriz eskatutako ikerketa-eginbiderik egin gabe; izan ere, ondorioztatu zuten ez zegoela behar bezala justifikatuta kausa eratzeko delitua egin izana, atxilotuaren heriotzan hirugarrenek esku hartu ez zutela uste baitzuten. Bada, aurkaratutako ebazpen judizialean egindako argudio-ahalegin handia gorabehera, auzitegi honek uste du ezin dela esan behin-behineko largespena erabakitzeko eta auzia artxibatzeko erabakia bat datorrenik ikerketa judizial nahikoa eta eraginkorra egiteko konstituzio-kanonaren eskakizunekin; izan ere, instrukzioan zehar ez dira gauzatu errekurtsogileak –akusazio partikular gisa eratuta– eta auziaren xede diren egitateak argitzeko egokiak izan zitezkeen herri-akusazioak garaiz eta behar bezala proposatutako ikerketa-eginbideak, bereziki zehazteko atxilotuaren suizidio-arriskua erreala eta berehalakoa zen eta haren zaintzaz arduratzen ziren polizia-agenteei arrisku hori gauzatu ez zedin ahal zen guztia egin zuten”. Eta, azkenik, dagokion babesa ematen da, ulertzen baita ezen, “kasuaren inguruabarrak kontuan hartuta, kasu honetan ez zela ikerketa judizial nahikoa eta eraginkorra egin gertakariak hobeto argitzeko, nahiz eta salatzaileak eta herri-akusazioak ikerketa-eginbideak egitea proposatu zuten, zigor-arloko instrukziorako erabilgarriak izan zitezkeenak. Ondorioz, errekurtsogileari eskatutako babesa eman behar zaio, benetako babes judizialerako oinarritzko eskubidea urratu baita (Espainiako Konstituzioaren 24.1 art.).”

Horregatik, Batzordeak uste osoa du gertatutakoa argitzeko funtsezkoak izango ziren ikerketa-eginbideak egin gabe utzi zirela, eta, horregatik, deklaritzen du E.M.S.ren bizitzeko eskubideari eta osotasun fisikoari, sexualari eta moralari (tortura eta tratatu txarren debekua) eragin zien giza eskubideen urraketa bat gertatu zela, dimentsio prozesalean, eta bidezko erreparazio-neurriak ezartzea proposatzen du.

3.3. Larri zauritutako pertsonak

3.3.1. Atentatu parapolizialean

Batzordeak J.M.P.G.k aurkeztutako espedientea aztertu zuen. 1979ko urtarrilaren 13an tirokatu zuten, Donibane Lohizunen. Egun batzuk lehenago, 1978ko abenduaren 21ean, ETako buruzagi José Miguel Beñarán, Argala, hil zuten Angelun, auto azpian indar handiko lehergailua ipinita. BVE taldeak bere gain hartu zuen atentatu hura. Harrezkero, prentsan agertu diren informazio batzuetan heriotzaren ardura Espainiako zerbitzu sekretuko (SECED) militar talde bati egotzi izan zaio.

J.M.P.G. ezkerreko eskuan eta eskuineko begian zauritu zuten postako munizioek, eta ia erabat itsu geratu zen, zeren eta umetan ezkerreko begiko ikusmena galdu baitzuen istripu batean. 1982an, *Le Monde* egunkariaren arabera (azaroaren 26a), François Cannazi atxilotu zuten, Frantziako eskuin muturreko OAS talde terroristako kidea izandakoa, atentatua parte hartu zuelakoan. Baionako epaitegi batek zigor-arloko prozedura ireki zuen, “erailketa-saiakuntza” egotzita. Prozedura hartan ezin izan zuten argitu nork edo zer taldek egin zuen tiro, eta azkenean, 1984ko irailean, largesteko autoa eman zen.

J.M.P.G.k Terrorismoaren biktimei elkartasuna adierazteari buruzko urriaren 8ko 32/1999 Legean bildutako onurei heldu nahi izan zien, baina Barne Ministerioak eskatutakoa ukatu zion 2007. urtean. Ebazpen haren aurka administrazioarekiko auzi-errekurtsioa aurkeztu zuen, eta, 2008ko uztailaren 16an, Auzitegi Nazionalak ezetsi egin zuen. Geroago, epaian finkatu gabeko ezintasun iraunkorraren kalte-ordaina jasotzeko eskaera aurkeztu zuen, Terrorismoaren biktimak aintzatesteko eta haiei osoko babesa emateko irailaren 22ko 29/2011 Legearen itzalpean. R2012/1950

espedientea hasi zen, eta 2013an eskaera ezetsi zuen Ministerioaren ebazpen batek. Hala administrazio-bidea amaitu zen.

12/2016 Legeak, bere aplikazio-eremuan, berariaz aipatzen ditu, halaber, giza eskubideen urraketa-ondorioz integritate fisikoan eragina izan duten kasuak. J.M.P.G.ren lesioak hura hiltzeko asmoarekin egindako atentatu baten ondorioz gertatu ziren. Orobat, legearen aplikazio-eremuko giza eskubideen urraketatzat jotzen dira legeak aipatzen dituen giza eskubideak urratzeagatik jarritako salaketak ikertu ez dizkietela-eta *defentsa-gabezia* jasan dutela justifika dezaketen pertsonen kasuak, *defentsa-gabezia* hori zuzenbidean onartzen den edozein frogabideren bidez egiaztatuta badute. Hori dela eta, J.M.P.G. eta beraren ahaideak babesik eta defentsarik gabe sentitu dira, biktimatzat onartzeko eta biktimei dagokien erreparazioa jasotzeko ahaleginek huts egin ondoren.

Talde inkontrolatuek, eskuin muturreko taldeek eta GALEk eragindako terrorismoaren biktimei buruzko txostenaren bigarren ondorioan, Eusko Jaurlaritzako Terrorismoaren Biktimen Arretarako Zuzendaritzak hala dio: “Txostenean aztertutako atentatu terroristen egileta zehatzari buruzko ezagutza-maila, dauden zigor-epai eskasetan ikus daitekeen moduan, nabarmen urria da biktimek egia jakiteko duten eskubideari eta izandako gertakariari justizia aplikatzeari dagokienez”. “Era berean, halako indarkeria-ekintzen zati oso garrantzitsu batean egindako polizia-ikerketan urria eta eskasa izateak eragotzi egiten du gai honetan garrantzi berezia duen datu bat argitzea, hots, zein den ekintza kriminal horiekiko zenbait polizia-instantziaren aldetik egon zitekeen konplizitate-maila, lankidetzak edo inhibizioa”.

J.M.P.G.ren aurkako atentatua ez zen erasotzaile jakin baten kasu isolatu edo kasualitatezkoa izan, sigla horiekin eta antzeko beste batzuekin 66 hilketak erreibindikatu baitziren, bai eta zenbait indarkeria-ekintza ere. Ondorioz, Batzordeak, aurkeztutako eskabidea baloratu ondoren, proposatzen du deklaratzeko osotasun fisiko, psikiko eta moralerako eskubidea nabarmen urratzen duten ekintzen biktima dela eta, bidezkoa bada, erreparazio-neurri egokiak ezartzea.

3.3.2. Guardia Zibilaren tiroen ondorioz

E.Z.O.k bala-zauriak jasan zituen 1978ko azaroaren 15ean, Arrasaten, txosten honen 3.1 apartatuan aztertu diren gertaeretan. Egun hartan, Guardia Zibilaren Aretxabaletako kuarteleko agenteek, kaleko jantzita zeudela, E.Z.O., J.M.I. eta R.A. zihoazen autoa tirokatu zuten. Ondorioz, autoko beste bi lagunak hil ziren eta berak zauri larriak jasan zituen birika batean, lepauztan eta bizkarrean. Gasteizko ospitalera eraman zuten, ebakuntza egin zioten eta, ZIUn larri zegoela, galdeketa egin zioten eta tratatu txarrak eman zizkieten. Ospitalean 72 egun eman ondoren espetxera eraman zuten. Sei urteko kondena bete zuen eta 1984ko uztailaren 12an aske geratu zen. Ez zuten inoiz epaitu Aretxabaletako metrailaketarengatik.

Bertsio ofizialaren arabera, borrokan tiro egin zioten elkarri, baina ez zen egin hori argitu zuen ikerketa judizialik, eta inguruan zeuden pertsona ugarietako inori ez zioten deitu deklaratzera. Aldiz, lekuko askok azaldu zuten zer ikusi zuten herrian txostena egin zenean eta Eusko Kontseilu Nagusiak Herrizaingo Saileko Giza Eskubideen Saileko zuzendari José Ramón Rekaldere bidez *in situ* egin zuen azterlanean.

Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzordeak bizitzeko eskubideari buruzko 36. Ohar Orokorrean argi adierazi zuen hilgarria izan daitekeen indarraren erabilera muturreko neurri bat dela eta berehalako mehatxu baten aurrean bizitza babesteko edo lesio larriak saihesteko baino ez dela jo behar baliabide horretara. Giza Eskubideen Europako Auzitegiak adierazi duenez: “2. artikulua, *bizitzeko eskubidea babesten duena*

eta bizi-galtzea justifika dezaketen inguruabarrak aurreikusten dituen, Hitzarmenaren artikulua nagusien artean dago, eta ez dago baimendutako indargabetzerik. Hitzarmenaren 3. artikulua bezala, Europako Kontseilua osatzen duten gizarte demokratikoen funtsezko balioetako bat finkatzen du. Zorrotz interpretatu behar dira bizitza galtzea justifika dezaketen inguruabarrak... Indarra erabiltzea guztiz beharrezkoa izan behar da, beharra premiazkoa izan behar da, eta hura ezartzeko irizpidea zorrotza”.

Segurtasun-indarrek indarra erabili izanaren “egitatezko presuntzio” argien aurrean, horri buruz garatu zen ikerketaren kalitatea berrikusi behar da. Ikerketa da, beraz, bertsio ofizialaren edo beste bertsio konkurrenteen egiazkotasuna baliozkotzen saiatzeko tresna. Estatuari dagokio gertatutakoa argitzea, gertakarietan duen nagusitasun-postuagatik, haren agenteen jarduketa bat izan baita. Ikerketa (poliziala eta judiziala) eskasa den aztertuko da, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren doktrinak ezarritako kanonen arabera (Giuliani eta Gaggio Italiaren aurka, 2011ko martxoaren 24a), hau da: ea ikerketa independentea, azkarra, zehatza (eraginkorra) izan zen, familiak behar bezala parte hartu zuen eta azterketa publikoa egin zen, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren estandarrean ezartzen den bezala. Kasu honetan ez zen egin ikerketa judizialik; izan ere, ez zen egin E.Z.O.ren kontrako epaiketarik ere, eta dagoeneko berrogei urte baino gehiago pasatu dira.

Beraz, agerikoa da ez zela egon inolako borondaterik zer gertatu zen argitzeko; beraz, ezin da jakin indarra neurri gabe erabili zen edo ez. Egitatezko presuntzio batzuk daude (besteak beste, lekuko batzuen adierazpenak eta Batzorde honen perituen txostena), metrailaketaren aurretik abisurik eman ez zelako eta autoan zeudenetako inork indarra erabili ez zuelako hipotesia indartzen dutenak. Horren arabera, heriotza eragiteko moduko indarra erabili zen, eta hori ikertu ez zenez gero, giza eskubideak urratu ziren, dimentsio prozesalean. Egitatezko presuntzioak, ikertzen ez badira, ezin dira baliatu agenteen jarduketa estaltzeko eta ontzat emateko; horregatik, biktimaren aldeko interpretazioa eginez, eta GEEAren doktrinarekin bat etorritik, defentsa-gabezia eta giza eskubideen urraketa gertatu ziren, eta erailtzeko saiakuntza izan zen.

Gertaeren inguruko zalantzak are zabalagoak dira: batetik, ez dakigu zer lotura dagoen aurreko metrailaketaren eta komandoaren oharkabeko jazarpenaren artean; bestetik, ez dakigu gertatu zena pertsona armatu batzuen kontrako polizia-jarduketa izan zen edo judizioz kanpoko exekuzioa, indarra erabiltzeko protokolo guztiak alde batera utzita egin zena. Honetan ere, defentsa-gabeziaren ondorioz ezin da jakin zer geratu zen eta ezin da aktibatu 12/2016 Legearen 2.7 artikulua.

Azkenik, bizitzeko eskubidearen urraketen ildo beretik, 1989an, HBko zinegotzia zela Azpeitiko Udalean, E.Z.O.k lehergailu bat jaso zuen, eta aldi berean M.K.E. zinegotziak ere bai, eta biak indargabetu zituzten, jakin zenean Errenterian José Antonio Cardosa Morales postaria hil zela ezker abertzaleko I.S. militantearen postontzian utzitako antzeko lehergailu-gutunak sartu eta berehala eztanda eginda (I.S. biktima dela deklaratu du Batzorde honek). Gertaera horiek bizitzaren kontrako atentatu-saiakuntzatzat jo daitezke, eta hori, ondo ikertu ez direnez gero, GEEAren doktrinaren arabera giza eskubideen beste urraketa bat da, dimentsio prozesalean.

Ibilgailua erretzea eta ahaideak mehatxatzea bidegabekeria handiak dira; nolanahi ere, azken horiei dagokienez, lege honetan kontuan edukitzeko arautzen diren urraketen esparrutik kanpo daude. Horrenbestez, aurkeztutako eskaera baloratu ondoren, Batzordeak proposatzen du lege honen itzalpean deklaratzeko E.Z.O. *bizitzeko eskubidearen eta integritate, fisiko, psikiko, sexual eta moralerako eskubidearen* ageriko urraketa eragin zuten ekintzen biktima izan zela, eta, bidezkoa bada, erreparazio-neurri egokiak hartzea.

3.3.3. Gomazko pilotek jota

M.Q.A.ri tiro egin zioten gomazko pilota batekin Ertzaintzaren karga batean, Portugaleten, 1995eko urtarrilaren 21ean, eta ondorioz lesioa eduki zuen begi batean. Manifestazioa amaitu ondoren etxera zihoan eta, halako batean, gomazko pilota batek aurpegian jo zuen. Pilota-tiroa istiluen aurkako ertzain batek egin zuen, hurbiletik, eta pilotak sudurraren eta eskuineko begiaren artean jo zuen, eta kalte fisiko handia eragin zion; ondorioz, ospitalera eraman behar izan zuten eta, azkenean, begiko ikusmena galdu zuen.

Hori guztia Ertzaintzaren jarduketa batean gertatu zen, Portugaleteko kaleetan zehar ibili zen manifestazio bat amaitu ondoren, M.Q.A., liskarretatik aldendu nahian, beste kalera batera joan eta bertan bera bezala istiluetatik ihesi zihoazen beste pertsona batzuekin suertatu zenean. Nolanahi ere, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren jurisprudentziaren arabera, ez da ardurarik manifestazioan izan zen eta manifestazioan egon ziren pertsonengandik hurbil zegoen edo ez gomazko pilotak jo zuenean.

Kontua da pilotaren inpaktuaren ondorioz eskuineko begiko ikusmena erabat galdu zuela eta sudurreko hezurra hautsi zitzaiola. Lesio horiek, ondoko tratamenduak eta dauzkan sekuelek asko baldintzatu dute Mren bizitza, bai fisikoki, bai psikologikoki, eta horregatik bakarrik ezinbestekoa zen ikerketa zehatza egitea, eta ez zen egin.

Horregatik, M.Q.A.k salaketa jarri zuen zigor-arloko jurisdikzioko organoen aurrean. Barakaldoko instrukzioko epaitegiak salaketa artxibatu zuen ikerketarik egin gabe, nahiz eta hark (eta gero beraren abokatuak) erreforma-errekurtsoen bidez organo judizial horri aukera eskaini ikerketa-eginbide batzuk egiteko, jarduketa poliziala proportzionala izan zen eta lesioak eragin zituzten agintaritzaren agenteek erantzukizunik zuten edo ez.

Instrukzioko epaitegiak eta probintzia-auzitegiak ebatzi zuten lesioak ertzain baten edo batzuen ekintzen ondorioz gertatu zirela; horregatik, GEEAren jurisprudentziaren arabera, organo haiek ikerketa-lan egokia egin behar zuten erabakitzeke erabilitako indarra proportzionala izan zen edo ez, eta argitzeko zer agentek egin zuten M.Q.A.k begi bateko ikusmena galtzea eragin zuena.

Instrukzioko epaitegiak, baina, inkesta judiziala irekitzea ezetsi zuen, eta Bizkaiko Probintzia Auzitegiak ez zuen agindu eginbiderik egiteko jakiteko nolakoa izan zen Ertzaintzak erabili zuen indarraren intentsitatea manifestarien jokabideekin alderatuta, eta prozedura largestea eta artxibatzea berretsi zuen, eta horretarako beste arrazoi bat eman zuen: salatzailea bera joan zela toki hartara eta, ondorioz, bera zela jasan zuen kalte fisikoaren arduraduna edo eragilea.

Gogoan eduki behar dugu ezen, aurrean aipatutako jurisprudentziaren arabera, organo judizialek “sakon ikertu behar dutela nola sortu ziren” manifestarien eta polizien arteko istiluak, “tratu txarregatik jartzen diren banako salaketa guztien ikerketaren efikazia sendotzeko eta horrela Poliziaren erabilitako indarra proportzionala izan den edo erabaki ahal izateko”. Honelako kasuetan, GEEAk “tratu txarrak” manifestazio batean izan den jarduketa polizial batekin lotzen ditu.

Gainera, protesta-testuinguruetan agenteen jarduera kontrolatzeko eta kontuak emateko mekanismoak ezartzeko beharrak adierazpen publiko baten esparruan gertatutako urraketa oro ikertzeko eta zehatzeko betebeharra dakar. Gainera, besteak beste osotasun fisikorako eskubidea urratu denean, bereziki larria da ikerketa sakonik ez egitea behar den arduraz eta arrazoizko epe baten barruan, horrek eragina baitu adierazpen-askatasunean eta biltzeko eskubidean.

Beste alde batetik, hizpide dugun kasuan, M.Q.A.k gero aurkeztu zuen ondare-erreklamazioan eta administrazioarekiko auzien jurisdikzioak eman zuen ebazpenean eragin handia izan zuen zigor-arloko jurisdikzioko organo judizialen erabaki horrek. Gainera, hori guztia gorabehera, administrazio-errekurtsoa eta administrazioarekiko

auzi-errekurtsoa aurkezteak ez ditu betetzen Hitzarmenaren 3. artikuluan ezartzen diren eskakizunak, aurrean aipatutako GEEAren jurisprudentziaren arabera, batez ere kontuan edukita M.Q.A.ri kalte-ordaina ukatu zitzaiola.

Laburbilduta, eskabidea aztertu ondoren Batzordeak proposatzen du lege honen itzalpean deklaratzeko M.Q.A. biktima dela, agerikoa baita urratu zitzaiola ez torturarik ez tratu anker ez iraingarriarik ez jasateko eskubidea, dimentsio prozesal edo prozedimentalean, Giza Eskubideen Europako Auzitegiak Giza Eskubideak eta Oinarrizko Askatasunak Babesteko Europako Hitzarmenaren 3. artikulua (“inor ezin da torturatu, ez eta zigor edo tratu ankerrik ez iraingarririk ezarri ere”) interpretatzean adierazten duenari jarraikiz.

Oro har, GEEAk 3. artikuluari buruz emandako jurisprudentziak onartu du premiaren eta proportzionaltasunaren printzipioek justifikatu ezin duten indarra erabiltzea tortura eta tratu txar anker eta umiliagarrien debekuaren urraketa izan daitekeela (Iribarren Pinillosen kasua, Espainiaren aurkakoa, 2009ko urtarrilaren 8ko epaia).

Kasu hau argitzeko, aintzat hartu behar dugu GEEAk “López Martínezen Espainiaren aurkako kasuan” (demanda: 32897/16), 2021eko martxoaren 9an, eman zuen epaian finkatutako jurisprudentzia. Kasu horretan, irizpen honetan aztertzen ari garen kasuan bezala, ikerketa judiziala egin zen, eta largespenarekin amaitu zen. Gero administrazio-erreklamazioa eta administrazioarekiko auzi-errekurtsoa aurkeztu ziren, eta azkenean, kasu honetan ez bezala, lesioak jasan zituen pertsonari kalte-ordaina eman zitzaion. Hala ere, diru-konpentsazioa jaso bazuen ere, epaitegiak ebatzi zuen Hitzarmenaren 3. artikulua urratu zela.

- Batzordeak J.A.G.ren kasua ere aztertu du eta biktimatzat onartu du. J.A.G.k lesio larriak jasan zituen Ertzaintzak Aita Donostia plazan, Anoetako estadioaren ondoan, 1995eko ekainaren 22an, egin zuen karga batean gomazko pilota batez jo zutenean. Egun berean, eta toki berean, Rosa Zarrak Ertzaintzaren gomazko pilota baten inpaktua jasan zuen sabelaldean. Anbulantzia batean sartu eta osasun-zentro batera eraman zuten. Gero alta eman zioten. Hala ere, zortzi egunen buruan hil zen. Haren kasua aztertu zuen Batzordeak, eta motibazio politikoko indarkeriaren biktima izan zela adierazi zuen.

J.A.G.k Ertzaintzaren agente batek botatako pilotakada jaso zuen lurrera eroritako lagun bati laguntzera zihoanean. Beste kolpe bat jaso ondoren, erakusleihen baten gainera erori zen, eta kristala hautsi zen. Hainbat kolpe jasan zituen, eta konorterik gabe geratu zen lurrean. Ospitalean ingresatu behar izan zuten, hiru egunez, sudur-trenkada hautsita eta eskuineko eskua eta ezpainak paralizatuta, kontusioez gain. Ertzaintzak ez dauka azaldutakoa berresten duen daturik.

J.A.G.k salaketa jarri zuen egoitza judizialean. Auzia Donostiako instrukzioko 2. epaitegira heldu zen, eta 1507/95 aurretiazko eginbideak ireki zituen. 1996ko otsailaren 1ean auzia artxibatzeko behin-behineko autoa eman zen. Gero, horren aurkako errekurtsoa aurkeztu zen Gipuzkoako Probintzia Auzitegian (1045/96 apelazio erroilu laburra), eta azkenean epaitegiak ezetsi egin zuen. Auzi honen inguruko dokumentazioa espurgatu egin zuten egoitza judizialean; beraz, ezin izan da aztertu.

3.4. Tortura-kasuak

3.4.1. 60ko hamarkadatik 1977ra arteko tortura-kasu batzuk

L.M.O.P. meatze batean hasi zen lanean 14 urte bete zituenean. Han gerra zibileko indarkeria eta gerraosteko bizitza gorra ezagutu zituen. Frankismoa kendutakoa berre-raiki nahian jardun zuen, eta horrela borrokarako grina sortu zitzaion. Eraikuntzan

aritu zen, harri-zulatzailerak jardun zuen Errekatxoko lakuan, ondoren La Navalen ibili zen eta gero Sestaoko Goi Labetan. Han zegoela, Alderdi Komunistaren (PC) harremanetan sartu zen.

1952an Papelera Españolan hasi zen lanean. Langileen lan-baldintza txarrek bultzatuta, L.M.O.P. sindikatu-ordezkaririk hautatu zuten, oso konprometituta baitzegoen. Geroago, enpresako epaimahaiko kidea eta mahaikide soziala izan zen. Klandestinitatean zegoen PC alderdiko militantea izan zen, eta Bilboko Batzordeko idazkari politikoa eta Goi Nerbioiko arduraduna izan zen. 1959. urtearen amaieran, PCEn VI. Biltzarrean hitz egin zuen, Pragan. Handik itzuli zenean, Poliziak atxilotu zuen eta tratu fisiko eta psikologiko oso txarrak jasan zituen 40 egunez. Gero espetxean sartu zuten. Gero, konpromisoari eutsi zion eta borroka sindikalean eta frankismoaren aurkako borrokan jarraitu zuen, eta zenbat aldiz atxilotu zuten.

1960ko urtarrilaren 6ko atxilotetari dagokionez, Bilboko María Muñoz kaleko komisariara eraman zuten. Han, astebete inguru egon zen, eta egunean lauzpabost galdeketa egin zizkieten: torturatu egiten zuten, tratu txarrak eman, iraindu, pistola garondoa ipini... *“Batzuetan hiltzeko gogoan edukitzen nuen, baina eutsi egin nion”*.

Otsailaren 15ean edo 16an Gobernu Zibilararen Donostiako egoitzara eraman zuten. Han gaua eman zuen eta gero Madrilera eraman zuten trenaz. Bidaian bi poliziaren zaintzapean egon zen. Kasualitatez, bidaian Melitón Manzanasekin suertatu ziren, hiriburura joan behar baitzuten beste arrazoi batzuegatik.

Madrilera iritsita, eskuburdinak jarrita sartu zen Segurtasun Zuzendaritza Nagusian, Puerta de Solen (hiriko erdigunean), eta hilabete pasatu zuen bertan. Denboraren zentzua galdu zuen. L.M.O.P.ren esanetan, *“galdeketa noiznahi izaten ziren, eta pertsona bakoitza lau edo bost egiten zizkieten egunean. Akelarrea zen, eta denek hartzen zuten parte; tortura fisikoa ez ezik, psikologikoa ere bazen”*. Zorutik lau hankan ibiltzera behartzen zuten. Hala ari zela, iraindu egiten zuten: kolpeak lepoan, ileetatik tiratu, eskuak zapaldu eta ostikadak ipurmasailetan.

Eskuburdinek gehiegi estutzen zizkieten eskumuturrak. Eskuburdinak jarrita zituela, esku-ahurren ertzetan kolpeak ematen zizkieten erregela txiki batekin, eta izugarri mingarriak ziren, beraren esanetan. Esan duenez, zazpi edo zortzi agente inguruan zituela, gogor astintzen eta kolpatzen zuten, eta ondorioz batetik bestera erabiltzen zuten, berak eskuak kontrolatzerik ez zeukala, eta poliziek sakadak, ostikadak eta kolpeak ematen zizkieten. Espetxeko hizketan, tratu txar horri “botila mozkorra” esaten zitzaion.

Bi aldiz exekuzio-plankak egin zituzten: poliziek pistola ipini zioten garondoa eta katu sakatu zuten, “errusiar erruletan” jokatzeko ari baziren bezala. Etengabeko tratu txar horien guztien ondorioz bere buruaz beste egitea pentsatu zuen.

Atxilotuta egon zen 40 egunetan L.M.O.P.k ez zuen jaso laguntza medikorik ez juridikorik. Aldi osoan etxetik irteten zen arropa bera eduki zuen soinean; egoera higienikoa tamalgarria izan zen. Hango dutxak erabiltzea eskatu zuen, baina ezezkia eman zioten. Esan duenez, zenbait bider sotoko aska batzuetan aurpegia bustitzen utzi zioten, baina ezin izan zuen bere burua ondo garbitu, ez baitzegoen xaboirik, ez eskuzapirik, ez orrazirik.

Zementuaren gainean egin zuen lo, ziegako zoruan etzanik, koltxoirik eta mantarik gabe. Noiznahi galdeketa egingo ziotela pentsatzeak sortzen zion tentsioak eta inguruabar nekagarri haiek ez zioten uzten atsedena hartzen. Halako batean, jateko go-goa galdu zuen. Laranjaren bat emateko eskatu zuen, baina ezetz esan zioten.

Martxoaren 16an Carabancheleko espetxean sartu zuten. Han, gose-greba egin zuen 125 preso prebentiborekin, preso bati eman zizkioten tratatu txarreatatik protestatzeko, eta janari gutxi ematen zietelako.

“Carabanchelen gose-greba egin genuen. Batzuei, arriskutsuenoi, ura moztu ziguten, eta urik gabe ez dago paradisurik. Bost egunez edan ezean, heriotza hurbiltzen da. Baten batek gernua edan zuen...”. Greba haren ondorioz 40 egun eman zituen zigor-gela batean, bakarrik, inorekin hitz egin gabe eta goseak hiltzen. Handik irten zenean, herrenka zebilen eskuineko hankatik; denborarekin hobera egin zuen. “Komunista arriskutsutzat” zutenez, ez zioten utzi etxera joaten ama hil zitzaionean.

Matxinada militarrengatik epaitu zuten gerra-kontseilu sumarisimo eta presazkoan, eta hamar urteko espetxe-zigorra ezarri zioten. 1960ko abenduaren 24an Burgosko espetxera eraman zuten, eta han 45 egun inguru eman zituen bakartuta.

L.M.O.P. espetxean zegoenez, beraren neska-lagunak lanean hasi behar izan zuen eta bere kabuz moldatu behar izan zuen umeekin. Aldi hartan, nagusia osaba-izekoen etxean bizi izan zen. Askatu zutenean, atzera ere klandestinitateko jarduera politiko/sindikalarik ekin zion, eta Goi Nerbioiko Batzordean aritu zen *agitazio eta propagandako* arduradun modura.

1968ko apirilaren 29an, Maiatzaren Lehenaren bezperan, Poliziak berriro atxilotu zuen eta San Mameseko komisariara eraman zuten. Sarekada hartan atxilotu zituzten 40 pertsonetako gehienak gutxi-gutxika askatu zituzten, baina L.M.O.P. eta beste pertsona bat atxilo geratu ziren. Bi egun geroago, epaileak Basauriko espetxea sartzeko agindu zuen, eta bertan egon zen maiatzaren 10era arte.

1971ko urtarrilaren 19an, artean salbuespen-egoera deklaraturik zegoela Burgosko epaiketaren kariatara, etxean atxilotu zuten eta komisariara eraman zuten. Han, gose-grebari ekin zion eta 15 egun eman zituen jan gabe. Azkenik, propagandaren inguruan leporatzen zizkioten karguak onartu zituen eta Basauriko espetxera eramatea lortu zuen. L.M.O.P.ren ustez, atxiloaldi hartan tratatu txarrak jasan bazituen ere, ez ziren izan lehenengo atxiloaldikoak bezain gogorrak. 1971ko martxoaren 10ean aske geratu zen, 20.000 pezetako fidantza ordainduta.

Zilegi ez zen elkarteko bateko kidea izatearen delitua leporatu zioten, eta Ordena Publikorako Auzitegiak (OPA) epaitu zuen. 1971ko azaroan urtebete eta zortzi hilabeteko espetxe-zigorra ezarri zioten. Bilatzeko eta harrapatzeko agindua bete eta Basauriko espetxean sartu zuten 1972ko otsailean. Handik Jaenekora eraman zuten, eta bertan egon zen urte hartako uztaiera arte.

Geroago, 1975eko Maiatzaren Lehenean, sei guardia zibil agertu zitzaizkion etxean, miaketa egiteko; “etxea hartu zuten”, esan du. 1977ko otsailean Guardia Zibilak Laudion atxilotu zuen. Epailearen aurrean deklaratu ondoren baldintzapean askatu zuten; epaileak Basauriko epaitegira joan beharra ezarri zion, baina berak ez betetzea erabaki zuen. Geroxeago, 1977ko apirilaren 9an, Alderdi Komunista legeztatu zuten Espainian.

Lesio iraunkorrei buruzko balorazioa eta sekuela psikopatologikorik gabeko kalte moralaren balorazioa direla eta, nahiz eta egungo ebaluazioan ez den egiaztatu sekuela psikopatologiko iraunkorrik dagoenik, ez trauma osteko estresaren nahasmendurik, ez diagnostiko kliniko egituratu batekin bat datorren bestelako alteraziorik, azaldu dituen gertaerek eta luzaroko tratu fisiko eta psikologiko txarrek oinaze handia, umiliazioa eta osotasun fisikoaren eta moralaren aurkako mehatxua eragin zizkioten.

Istanbulgo Protokoloko irizpideen arabera, hondar-sintoma psikiatrikorik ez egoteak ez du esan nahi atxiloaldian pairatutako oinaze izugarriak sortutako kalte psikorik edo moralik ez dagoenik. Halako kaltea ongizate psikologikoaren eta pertsonaren duintasunaren narriadura larria da, patologikoa ez izan arren.

Auzitegiko medikuntzaren ikuspegitik, eta irailaren 22ko 35/2015 Legeak ezarritako Baremo Medikoaren analogiaz, oinaze moralaren ondoriozko kalte pertsonal partikularrekin parekatu daiteke kalte hau, nahiz eta lesio iraunkorrik ez egon. Gertatu zena zein latza, zenbat iraun zuen eta zein laidogarria izan zela kontuan hartuta, kalte moralaren balorazioa egin daiteke, sekuela fisikoak edo psikologikoak alde batera utzita.

- 60ko hamarkadako eta 70eko hamarkadako azken urteetako beste kasu bat

K.O.B. oso aktiboa zen politikan eta sindikatuan 60ko hamarkadan. Horregatik, zenbait aldiz atxilotu zuten eta espetxe-zigorren bat ezarri zioten. 1970ean ETAn zegoen. Horregatik, hiru urte eta erdi eman zituen espetxean, harik eta 1977ko amnistiaren legea onartu arte. Geroztik, buru-belarri aritu zen langileen eskubideen alde.

Jarduera harengatik batean baino gehiagotan pasatu behar izan zuen gaua komisarian. K.O.B.ren esanetan, hurrengo egunean askatu egiten zuten eta ez zen ondoriorik izaten. Ezin du zehaztu zenbat aldiz atxilotu zuten. Esaten duenez, atxiloketa eta tortura haiek espero izatekoak ziren, zertan zebilen kontuan edukita: “nire ustez ez dira oso garrantzitsuak”. 1980an, Guardia Zibilak lanpostuan atxilotu zuen; torturak eta tratu txarrak jasan zituen. Haserre dago, zeren eta ordukoan *“ez zuen ezer egin, ez nekien ezer”* galdetzen zutenari buruz.

3.4.2 Legearen aurkako atxiloketak

Lau kasutan, goizaldean, Guardia Zibilak eta Polizia Nazionalek pertsona batzuk atxilotu eta mendialdera edo eremu batera eraman zituzten, astindu eta torturatu egin zituzten, exekuzio-itxurak egin zituzten, eta gero kuartelera edo komisariara eraman zituzten.

- Kasuetako batean, 1981ean, emakume bat atxilotu zuten eta Oiartzundik hurbil dagoen Ingelesaren Gaztelua izeneko tokira eraman zuten. Han zortzi poliziak jipoitu zuten “errobera” izeneko teknika erabiliz: denen erdian ipini zuten eta, bortizki bultzatuz eginez, batetik bestera erabili zuten kolpeka, irainka eta laidoka. Egoera izugarri hartan, halako batean soka bat ateratu zuten, eta sinetsarazi zioten arbola batean urkatuko zutela. Ordubetetik bi ordura bitartean eman zuten han; gero ibilgailuan sartu zuten atzera eta Donostiako Gobernu Zibilerara eraman zuten.
- Aurreko urtean, 1980an, Guardia Zibilak M.C.S. atxilotu zuen eta mendira eraman zuten. Han, arropa guztiak erantzarazi zizkioten, hotz egin arren, buruko poltsa kendu zioten, pikatxoia eman zioten eta bere hilobia egiteko agindu zio-

ten. Zulatze-lanetan aritu zen ordubete inguru eta ondoren La Salveko kuartelera eraman zuten, Bilbora.

- Hirugarren kasua J.K.L.U.rena da. Eskuburdinak ipini zizkieten eta bultzaka eta kolpeka atera zuten etxetik. Bien bitartean beste polizia batek barrabilak bihurritu zizkion eskuarekin. Zuzenean Donostiako Gobernu Zibilera joan beharrean, gidariak Zubietara jo zuen eta geroxeago eremu batean gelditu zen. Autotik atera zuten eta jipoitu egin zuten. Hain jo zuten gogor, ezen konortea galdu baitzuen. Geroago jakin zuen gertatutako guztia ikusi zuela baserrietako esnea biltzen ari zen kamioi bateko gidariak.
- Laugarrena I.A.I.; Eibarren atxilotu zuten. Aldi batez Donostiako bidetik ibili ondoren autoa mendi batean gelditu zen. Autotik atera zutenean, ikusi zuen baso-pista batean zeudela. Belauniko jartzeko agindu zioten, agente batek pistola atera zuen, berarengana zuzendu zuen eta esan zion paraje hura zela ikusiko zuen azkena. Jarraian, tiro egiteko keinua egin zuen. “Orduan bai pentsatu nuena tiro egingo zidatela”. Exekuzio-simulazioaren ondoren atzera ere autoan sartu zuten eta, lehengo jarrera berean, ezer ikusteko aukerarik ez zuela, Intxaurrendoko kuartelera eraman zuten.

3.4.3. Beste kasu batzuk

Ondoren, torturak eta tratu txar anker eta krudelak jasan zituzten pertsona batzuetan lekukotzak emango ditugu. Lagin txikia baino ez da:

- Atxilotuta egon zen berrogei egunetan L.M.O.k ez zuen jaso laguntza medikorik ez juridikorik. Aldi osoan etxetik irten zen arropa bera eduki zuen soinean; egoera higienikoa tamalgarria izan zen. (...) Zementuaren gainean egin zuen lo, ziegako zoruan etzanik, koltxoirik eta mantarik gabe. Birritan egin zioten “errusiar erruleta”. Segurtasun Zuzendaritza Nagusia izan zen, Madrilén. “Ez nuen jakin pistolan balarik zegoen ala ez, baina garondoa tiro egiten zutenean hutsunea sentitzen nuen. 6oko hamarkadan izan zen”.
- Oinutsik zegoela, behin eta berri jo zuten oinazpietan, bizkarrean eta esku-ahurretan korapilodun soka batekin eta denetariko paluekin: erratz-palua, lanbas-palua... Halako batean, txakurra ekarri zuten aretora, artzain-txakur alemana, eta oso gertu ipini zuten, barrabilen parean. Oso hurbil nabaritzen zuen txakurraren arnasa, eta eraso egiteko keinuak egiten zituen, agente batek uhaletik eusten ziola.
- Atxilotuak esan zien ebakuntza batetik suspertzen ari zela, eta orbaina erakutsi zien. Ondoren, agenteek bertan jo zuten ankerki. “Esaten nien: ebakuntza egin didate, eta kamiseta altxatzen nuen eta, jakina, orbaina... Buah! Eta orbainari, eman gero!”. Biluztera behartu zuten, eta jarrera apalgarrietan jarrarazi.
- “Bainuontzia” egin zioten: burua sarrarazi zioten urez beteta zegoen bainuontzi moduko batean. Galdeketak etengabeak ziren, eta ziegan zegoenean, leku ilun eta oso zikinean, ezin zuen atsedean hartu zaratengatik eta garrasiengatik. “Tratu zaharra bazina bezala erabiltzen zintuzten, pertsona suntsitu nahi zuten”.
- Esan duenez, hasieran txiza egin zuen aldean eta atxilotuta egon zen hamar egunetan ez zioten utzi garbitzen ez arropa aldatzen.
- Aterki batekin laguna kolpatzera behartu zuten, harik eta okertu arte. “Ez nuen jotzen, polizia batek besotik heldu zidan, aterkia neuk neukala, eta berak astindu zuen. Gainera, eskuarekin buruan jotzera ere behartu ninduten, baina ez nuen ez indar handiarekin jotzen, niri ematen zizkidaten zartakoak buruan. Atxiloaldiko unerik latzenetakoa izan zen”.

- “Are txarragoak egon ziren”. Galdetu diogu beste zerbait esan nahi duen, eta esan du Batzordearen aurrean azaldu dituenak baino jazoera txarragoak bizi izan zituela poliziaren bulegoetan, baina nahiago duela beretzat gorde. “Gauza asko esan gabe geratu dira; gertaera kaltegarrienak hementxe geratu dira” (eskua bihotzera eramanda).
- M.C.A.P. Bilbon atxilotu zuten 1996ko ekainaren 7an, eta bakartuta eduki zuten Guardia Zibilaren lokaletan, talde armatu bati lagundu ziolako akusazioarekin. Azkenean, absolbitu egin zuten. Hiru egun egon zen atxilotuta, eta aldi hartan galdeketa luzeak egin zizkioten, larrugorritan eta buruan kaputxa ipinita; kolpeak ematen zizkioten, eta mehatxu egiten zioten bortxatuko zutela, bai eta bere alaba ere, hura ere atxilotuta zegoela pentsarazi zioten eta. Auzitegi-txostenaren arabera, atxiloaldian bizi izan zuenaren ondorioz salatzaileak *“trauma osteko estresaren nahasmendua dauka jasandako tratu anker eta iraingarriaren eraginez”*. Sekuela iraunkorrak geratu zaizkio. 2013an, Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzordeak ebatzi zuen hark adierazi zuena “koherentea eta zehatza” zela eta salaketa behar bezala ikertu gabe artxibatu zuela Espainiako Justiziak.

3.4.3.1. NBEko Giza Eskubideen Batzordeak ofizial egin zuen

NBEko Giza Eskubideen Batzordeak ofizial egin zuen irizpenean ebatzi zuen M.C.A.P.k torturak jasan zituela polizia-bulegoetan 1996an atxilotu ondoren. M.C.A.P. Venezuelan jaio zen. Bilbora etorri zen, eta La Peña auzoan hartu zuen bizilekua, neba batekin eta ahizparekin. Ama ere haiekin bizi izan zen. Alzheimer-en gaixotasuna zeukan. Umeak zaintzen hasi zen lanean, euskara ikasten ere bai, eta auzoko mugimendu sozialekin parte hartzen hasi zen (jai-batzordea, auzokideak, drogaren aurka, eta abar). Beti izan zuen pertsona ahulenganako ardura, batez ere droga-mendekoenganakoa.

Herri Batasunari lotuta egon zen, eta beti adierazi zuen argiro borroka armatua eta indarkeria gaitzesten zituela. Gutxi-gutxika adiskide eta senide batzuegandik urrundu zen. Droga-mendekotasuna normalizatzeko Askagintza-Bizkaia talde sozialeko koordinatzailea eta eleduna izan zen, eta buru-belarri aritu zen esku-hartze sozialean drogazaleekin eta beren ahaideekin. Zazpi urte baino gehiago eman zituen horretan, atxilotu zuten arte.

1996ko ekainaren 7an, goizaldean, Guardia Zibila etxera sartu zitzaion, talde armatuko kidea zelakoan. 34 urte zeuzkan. Atxiloketak, jasan zituen torturek eta ondoko espetxealdiak bizitza hautsi zioten: negozioa itxi behar izan zen, bikotea dibortziatu egin zen eta osasuna asko narriatu zitzaion.

Gutxi gorabehera hiru egun eman zituen atxilotuta eta bakartuta. Atxilotu zutenean pijama eta txapinak zeuzkan soinean. La Salveko kuartelera eraman zuten, ziega batean sartu, biluzik geratzeko agindu, arakatzeko, eta gero plastikozko poltsa batean eraman ahal izan zuen arropa janzten utzi zioten. Madrilgo SZNra autoz zeramatela, zartako bat eman zioten buruan eta mehatxu egin zioten hil eta gorpua desagerraraziko zutela, behin eta berriro. Bide guztian buru-makur eta begiak estalita egon behar izan zuen.

“Ia bertatik bertara, ia ez nuen eduki astirik atzera lurrean esertzeko, berriro sartu ziren eta gela batera eraman ninduten; sartu eta *zaplaztekoa eman zidaten eta hasi ziren buruan jotzen eta sakadak ematen, eta esaten zidaten ‘hiltzaile alua’, ‘oraintxe daukazu ederra’, ‘ea inoiz botila bat sartu zidaten popatik, laster probatuko nuela’. Arropak erantzarazi zizkidaten, eta nik esaten nien erratuta zeudela, eta batek lepotik heldu zidan eta beste batek oihera egin zion: ‘Kontuz markekin!’, eta bultza egin zidaten, hiruzpalauren artean mahaiko modu baten gainera jasotzen saiatu ziren, eta bitartean*

esaten zuten ‘lehenengo ipurditik eta gero alutik’, eta orduan izu-atakea eduki nuen eta konortea galdu nuen. Orduan, mahaitik jaso ninduten eta lurrean ipini, eta airea eman zidaten eta esaten zuten ‘Joder, ederra beharra’; arnasa hartzen ez nuenez, ahoz ahokoa egiten ahalegindu ziren, baina kontra egin nien, atzera ere ziegara eraman ninduten eta atean geratu ziren arnasa lasaitu arte; gero atsedean hartzen utzi zidaten, eta ura eta laranja bat ekarri zizkidaten, baina ez nuen nahi ezer, eta batek botila ireki zuen eta edan egin zuen, eta gero niri eman zidan, baina ez nuen ezer edan”.

Geroago, auzitegi-medikuarengana eraman zuten, baina aurretik ohartarazi zioten ez esateko ezer, ezen, bestela, “ondorioak” egongo ziren. M.C. beldurtu egin zen, eta ez zion kexarik azaldu medikuari eta ez zuen nahi izan miatzea.

Beste galdeketa batean izu-atakea eduki zuen, eta berriz ere auzitegi-medikuarengana eraman zuten; lasaigarria errezetatu zion eta konpresa bat eman zioten. Ostikada bat eman zioten pubisean, alaba babestu nahian “mugitu” zenean, bertan zegoela pentsatu baitzuen.

Gero ziegara eraman zuten berriro, eta han orri batzuk eman zizkieten irakurtzeko eta esan zioten bere adierazpena izan behar zela eta orrietan aipatzen ziren pertsonak erruztatu behar zituela. Alabari zer bait gertatuko ote zitzaion beldurrez, azkenean sinatu egin zuen.

Beraren kontra zenbait metodo psikologiko erabili zituzten: desagertzeko mehatxuak, alabak eta iloba atxilotzeko mehatxuak, eta bera eta alaba botila batekin bortxatzeko mehatxuak. Begitandu zitzaion alabaren ahotsa entzun zuela eta haren arropak ikusi zituela begiaurrekoan zehar, gehiago larritu zen, mehatxu larriak egin zizkieten biei, esandakoaren simulazioak entzun zituen eta ia egin zituzten, baina konortea galdu zuen.

Askatu ondoko urteetan sarritan izan zituen larritasun-krisi gogorak. Halakoetan, Guardia Zibilaren lokaletan gertatutakoa etortzen zitzaion gogora. Buruko min kronikoa, mialgiak eta kontrakturak jasan zituen. Batzuetan, egoera edo gertaera batzuek “oroitzapen ezatseginak” eragiten zizkieten, esaterako Polizia edo Guardia Zibila ikusteak, haien uniformeak, autoak. Ideia suizidak eduki zituen eta gizarte-bakartasuna jasan zuen (ia alabarekin baino ez zuen hitz egiten).

Luzaroan, egoera psikologikoak ez zion utzi epaile baten aurrean salatzen jasandako torturak; denbora behar izan zuen egun haiek gogorarazi beharko zituen prozesu judizialari aurre egiteko gauza izan arte.

Batzordeak grabatutako elkarrizketan, alargunak esan du M.C.k beti eduki zuela familiararen eta lagunaren sostengua, eta beste batzuek ere lagundu zioten, esaterako Pastoral Penitenciaria eta Cáritas erakundeek. Tratamendu psikologiko gehiena espezialista pribatuekin egin zen; horrek gastu handia eragin zion familiari. Erabat sinetsita dau-de heriotza torturen oinazearen zuzeneko ondorioa izan zela, aldeko ebazpen ofiziala lortu arteko bide judizial luzeak dena larritu baitzuen; honako hauek aipatu ditu, besteak beste: estresa; nerbio-krisialdietako erorikoak eta haien ondoriozko kolpeak besoetan, ebakuntza kirurgikoak behar izan zituztenak; krisi epileptikoak; ahulezia fisikoa; hezurretako infekzioak, anputazio-arriskua ekartzen zutenak; azken urteak gurpil-aulkian...

Peritu-taldearen balorazioan egiaztatu denez, kontakizunean kalte moralaren berri ematen da, eta oso handitzat jo daiteke, kontuan hartuta fase akutuan oinazea handia izan dela eta inpaktu emozionalak bizitza osoa iraun duela. Kaltearen osagaiak izan dira duintasun pertsonalaren narriadura, erakundeekiko konfiantza asko makaltzea, eta zama afektibo handiko oroitzapen emozionalak luze irautea. Gainera, bizitzaren

arlo guztietan jasan du kaltea, eta ondorioz disfuntzio larriak izan ditu gizartean, lanean, harremanetan eta familian. Erresilientzia-elementuak ere identifikatu dira, batez ere familiaren sostengua, baina, hala ere, ez ziren aski izan kronifikazio klinikoa eragozteko, dokumentazio psikopatologikoak argi erakusten duen moduan.

Auzitegi-taldearen ondorioetan (Istanbulgo Protokoloa) egiaztatzen denez, aurkikuntza fisikoak (urriak) eta aurkikuntza psikologikoak bat datoz hein handi batean M.C.A.P.k azaldutako tortura-metodoekin.

2000. urtean, M.C.A.P.k erabateko gurutzada judiziala abiarazi zuen, eskatzen baitzuen justizia egiteko eta torturaren biktima izan zela onartzeko, eta Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzordeak beraren alde ebatzi zuen 2013ko maiatzaren 23an.

3.4.3.2. Tortura, genero-ikuspegitik

3.4.3.2.1. Emakumeak

Emakumeek, tortura eta tratu txarrak jasaten dituztenean, sexu-indarkeriako ekintzak pairatzeko arrisku espezifikoa dute beren generoagatik, sexu-orientazioagatik edo genero-identitateagatik. Hona adibide batzuk:

- Atxilotu zutenean isekak eta hitz iraingarriak jasan zituen bere itxura fisikoari buruz. Gerritik gora biluztera behartu zuten, eta ukituak egin zizkieten. Goiz batzuetan kaleko jantzitako polizia bat etortzen zitzaion bisitan, berak “doktorea” esaten zion, gerritik gorako arropak kentzen zizkion eta ukitu egiten zuen, lesiorik ote zuen miatzen ari zelako aitzakiarekin.
- Gelatxo batera eraman zuten, ukituak egin zizkieten eta “bainuontzia” aplikatzeko mehatxuak egiten zizkieten: “...txorrota batzuk ireki zituzten eta, ustezko bainuontzia betetzen ari zen bitartean, haietako bat soinean neukan jertseko botoiak askatzen hasi zen. Bularrak ukitu zizkidan, azkar. Esan zidan arropak erantziko zizkidala, eta nik, erabat asaldatuta, ‘ez!, ez!’ oihukatzen nuen. Prakak askatzeko keinua egin zuen, baina ez zuen aurrera egin”. (...) “Beti nintzen beldur: edaten banuen, komunera joan behar izaten nuen, eta komunera joateko baimena eskatzeak beldurra ematen zidan”.
- Intxaurrendoko kuartelean atxilotuta zegoela, hilekoa etorri zitzaion, sasoia ez izan arren. Prakak odoleztatu zeuden, eta agenteak barre eta iseka egin zitoten. (...) Berarekin batera atxilotu zituzten beste emakume batzuei bortxatzeko mehatxuak egin zizkieten. (...) Senarraz trufatzen ziren: “Ea zer egiten nuen senar horrekin, txikia zela, ez zuela ezertarako balio, ni askoz gehiago nintzela gorputzez (...) ez zutela ulertzen zer egiten nuen berarekin, prest egongo zirela nirekin egoteko... badakizue”.
- Guardia zibilek biluztera behartu zuten, berak aurrean zeudela, eta beraren gorputzari buruzko komentario laidogarriak egin zituzten: “Titi politik dauzkazu ba!”. Mehatxu egin zitoten bularrak erreko zizkietela, zigarreta piztuak azalera hurbiltzen zizkieten bitartean. “Izorratu egingo dizkizugu!”. Ohartila moduko baten gainean etzanik, ukituak egin zizkieten eta mehatxu egin zitoten palua sartuko ziotela baginatik. “Esaten zidaten ama txarra, puta... esan daitezkeen irain guztiak”. Giltzurruneko kolikoa izan zuen eta ohe batzuk eta leiho bat zeuden gela batera eraman zuten. Hasieran atsedean apur bat hartu ahal izan zuen, baina zaintzapean zeukan guardia zibilaren bortxaketa-mehatxuek erne eduki zuten etengabe: “Orain biok bakarrik geratuko gara eta ederto batean pasatuko dugu”. Gela hartan zegoela, soinean mantal zuria zeukan gizon bat etorri zen, auzitegi-medikua zela esan zion, umiliatu egin zuen, beraren higie-ne egoeraz kexatu baitzen, eta agindu zion arropak erantzeko

eta biratzeko, guardia zibil batzuk aurrean zeudela. Hain zegoen txarto, ezen entzun baitzuen nola esaten zuten hala ezin zutela eraman epailearen aurrera. Horregatik, bi egun gehiago eduki zuten gela hartan.

- Mehatxu asko egin zizkidaten neure mutil-lagunarekin, eta tortura psiko-sexuala oso larria izan zen: bortxaketa-mehatxuak, eta abar”. (...) Trapua bezala erabili ninduten. Emakumea izanik, entzun nuen hitzik leunena puta! izan zen. Bortxaketa-mehatxu asko egin zizkidaten”.
- Bidean deskarga elektrikoak eman zizkieten izterretan eta hankartean agente batek zeukan aparatu txiki batekin; ia ez zen ikusi ere egiten haren eskuan. In-txaurrondan deskarga elektriko gehiago eman zizkieten. Erabat biluztu gabe, galtzerdiak eta kuleroak eraitsi zizkieten eta elektrodoak hankartean ipini zizkieten. Gainera, alkandora ireki zioten eta elektrodoak bularraldean eta gar-rondoan ipini zizkieten. (...) Tres Cantosera helduta, mehatxuak egin zizkieten, Gurutze lantzi aipatuta, eta elektrodoak berriro ipiniko zizkiotela eta, emaku-me-a zenez, irain sexualak egin zizkieten: *“Zer ederra zauden!” “Nazkagarria zara gero!” “Denok egingo dugu larrutan zurekin!”*
- Esan duenez, guardia zibiletako batek zakila atera zuen bragetatik eta kanpaia jotzen laguntzeko eskatu zion, besteak, aldi berean, beraren adinaz iseka ari zirela: *“Zaharra da, ezta pentsatu ere!”*
- Esan zidaten: “Haurdun bazaude, umea galaraziko dizugu”.
- “Put-a, urdanga, ematzarra esaten zidaten... Oihuka galdetzen zidaten ea inoiz egon nintzen larrugorritan 40 guardia zibilen aurrean. Esaten zuten ikasiko nuela nolakoa duten txakurrek, eta horrekin guztiarekin batera izugarrizko mehatxuak egiten zizkidaten sexuaren inguruan”.
- Bilboko La Salveko kuartelera heldu eta berehala hatz-markak atera zizkio-ten, argazkiak egin zizkieten eta ziega batera eraman zuten; han, guardia zibil batek arropak erantzeko agindu zion, miatu behar zuela eta (...) Berriz etorri ziren eta gela batera eraman zuten, eta esan zioten: “oraintxe daukazu ederra”; “ea inoiz botila bat sartu zidaten popatik, laster probatuko nuela”. Arropak erantzarazi zizkidaten (...) hiruzpalauren artean mahai moduko baten gainera jasotzen saiatu ziren, eta bitartean esaten zuten “lehenengo ipurditik eta gero alutik”. Orduan “izu-atakea eduki nuen eta konortea galdu nuen” ... Gelan, entzun zuen nola guardia zibil batek esaten zuen “harrapatu zutela eta ederto izorratuko zutela neska” (...), alaba galdekatuko zutela. Alde egin zuten, baina atea zirt-ireki utzita, eta hala negarrez entzun nuen A., eta oihuka, “Ez!” esaten zuela (ez dakit nola egin zuten). Orduan, berriz sartu ziren eta esan zidaten: “zure omenez sartuko diogu botila aluan”. Esan nien baketan uzteko, nahi zu-ten guztia sinatu edo esango nuela, baina bera baketan uzteko. (...) Bidean esan zidaten: “ETako puta hori, adarra jo diguzu; laster ikusiko duzu zer egiten dio-gun alabari. Harekin amaitzen dugunean, zeure amaren antzera utziko zaitugu zu” (amak Alzheimer-en gaixotasuna dauka).”

3.4.3.2.2. Gizonak

- Gelan, artean arroparik gabe zegoen, guztiz biluzik (...) Beste tortura batzuen artean, deskarga elektrikoak eman zizkieten barrabiletan. (...) Aske geratu zen inolako kargurik gabe. Beraren abokatuek salaketa aurkeztu zuten eta gero Epai-tegi Militarrek deitu zion, salatutako gertaerei buruzko deklarazioa egin zezan. Beste gauza batzuen artean, hori nola izan zen kontatzen du: “Heldu nintzen eta esan zidaten: Zer ordutan jaten zenuen? Zer ordutan edaten zenuen? Zer ordut-an egiten zenuen lo? “Hara, baina, esan berri dizut *biluzgorririk* egon nintzela egun guztietan, nola edukiko nuen erlojua? Adarra jotzen ari zara?”.

- Polizia hark berak prakak eraitsi zizkion eta zakil-barrabiletan atximur egiten hasi zen.
- Esan duenez, Intxaurrendoko kuartelean ez zuten jo, baina mehatxu egin zioten emaztea atxilotu eta bortxatuko zutela edo seme-alabak bahituko zituztela.
- Biluztera eta arropari gabe egotera behartu zuten, eta jarrera apalgarrietan jarrarazi zuten.
- Deskarga elektrikoak eman zizkieten izterretan eta hankartean agente batek zeukan aparatu txiki batekin; ia ez zen ikusi ere egiten haren eskuan.
- Prakak eraitsi zizkieten eta, barrabilak estutzen zizkieten bitartean, komentario laidogarriak egiten zituzten beraren genitalen tamainari buruz.
- Neska-laguna atxilotzeko eta bortxatzeko mehatxua egin zioten... Biluzik eduki zuten. Esan zioten “ipurdia apurtuko ziotela”; zakil-barrabiletan jo zuten erregela batekin eta mazo baten paluarekin.
- Prakei tenkatzen zieten, harik eta eraitsi arte, biluzik egon behar izan zuen, iseka egiten zuten beraren gorputzaz, bai eta ileak luze edukitzeagatik eta eskumuturrekoak eta idunekoak erabiltzeagatik ere. Beraren esanetan, horiek guztiak “umekeriak, ikastetxeko patrioko gauzak” ziren.
- Esan zioten emaztea eta alaba bortxatuko zituztela. Aske utzi bezain pronto, alaba nola zegoen galdetu zuen. Behin eta berriro mehatxatu zuten beraren familia: “Zure emaztea oso ederra dago... Sexu-erasoa modukoa izan zen, handia, hain nazkagarria!”...

3.4.4. Epaileak, fiskalak, forentseak eta ofiziozko abokatuak bermeen aurka

“Ausencias y extravíos” izenburua ezarri zion Yayo Herrerok 2021ean argitaratu zuen liburu bati. Urteak aurrera doaz, eta gutxi-gutxika ez “galdu” ez “aldendu” behar ez liratekeen gauzei buruzko oroitzapen gehiago argitaratzen dira. Eta torturatu dutenei buruz ez ezik, hura posible egin dutenei buruz ere bai. Hori dela eta, 1985eko azaroan, M.V.k, Mikel Zabaltzaren lehengusuak, Batzordeari kontatu zionez, Auzitegi Nazionalako epailearen aurrera eraman zutenean, “hark ez zuen jakin nahi izan nola zegoen, nolakoa izan zen atxiloaldia, ez nola zegoen lehengusua. Egun haietan atxilotu zituzten pertsona guztiak kargurik gabe utzi zituzten aske”.

- Furgoi saretadun batean eraman zuten Madrilera, eskuburdinak ipinita, Legorretan atxilotu zuten beste batekin. Han, auzitegi-mediku batek miatu zuen; jo egin zutela esan zion. Gorputza erakutsi zion, guztiz ubelduta, eta burua, kolpeka handituta; medikuak garrantzia kendu zien: “Hobetuko dira”. Epaileak ere ez zuen aintza hartu horretaz deklaratu zuena: “Esan nion jo egin nindutela eta, epailearen aurrera joan ginenean, zerbait ikusi zuen edo, ez dakit... esan zuen: ‘Ezer ez, jaramonik ez, ez dauka ezer’. Eta inork ez zidan kasurik egin: ez auzitegi-medikuak, ez epaileak”.
- Epaileak xehetasun batzuk gehitu zizkion hasierako deklarazioari, eta gero horren berri eman zuen, ezer zehaztu gabe: “Nahi du deklarazioan agertzea Poliziaren komisarian egon zen egunetan torturak jasan zituela”. Hala ere, horrek ez zuen eragin ikerketa abiaraztea.
- Atxilotuta egon zen hiru egunetan ez zuen jaso laguntza medikorik ez juridikorik.
- “Abokatuarekin hitz egin baino lehen, zenbait aldiz agertu behar izan nuen epailearen aurrera hura gabe. Abokatuak ez zen inoiz egon epailea zegoenean”.
- Deklarazio judizialean epaileari esan zion torturak jasan zituela, eta hark, erantzun gisa, hauxe esan zion ondoan zeukan pertsonari: “Idatzi; beste bat!”.

Epailearen aurreko salaketak hark ez zuen eragin inolako eginbiderik gertatutakoa ikertzeko.

- Ez zen eman baimenik La Salvera epailea, medikua eta abokatua sartzeko; ezin izan zuten bete beren lanbideko egitekoa.
- Instrukzioko epaileari esan zion torturak jasan zituela. Hark, oster, ez zuen ezer jakin nahi izan, eta espetxeratzeko agindua eman zuen.
- Geroago, aske zegoela, tortura-salaketa aurkeztu zuen epaitegian bere abokatuaren bidez, baina ez zuen haren berri eduki inoiz.
- Ventaseko kuarteletik Auzitegi Nazionalera eraman zituzten, eta han E.P.A.k auzitegi-medikua eskatu zuen, min baitzeukan ipurdi-masailetan. Medikuak esan zuen mina ez zela larria. Aske geratu zen, baina ez auzitegi-medikuak ez epaileak ez zuten kontuan eduki jo zutelako salaketa.
- 1985eko azaroa. Auzitegi Nazionalako epailearen aurrera eraman zutenean, hark ez zuen jakin nahi izan nola zegoen, nolakoa izan zen atxiloaldia, ez zer gertatu zitzaion beraren lehengusu Miguel Mari Zabalzari.
- Abokatua, nola zegoen ikusita, Bilboko auzitegi-mediku batekin jarri zen harremanetan. Bi aste baino gehiago behar izan zituen espetxera joan eta miaketa egiteko. Gertaerak aspaldikoak ziren eta hantura desagertuta zegoen, baina artean agerian zeuzkan lesioak eta ubeldurak begietan eta bizkarrean. Gogoratzten du medikuak denaren berri jaso zuela. Ez zioten inoiz deitu deklaratzera edo tratatu txarren eta torturen gaineko deklarazioa berrestera.
- Esan du auzitegi-medikuari eta, gero, Auzitegi Nazionalako instrukzio-epaileari jakinarazi zizkiela jasan zituen presio psikologikoak. Hala ere, ez zen egin inolako ikerketarik horretaz.
- Gainera, adierazi duenez, Auzitegi Nazionalako auzitegi-medikuari eta epaileari ere eman zien jasandako tratatuaren berri, eta ez zioten jaramonik egin. Gaur arte.
- Ez zuen jaso laguntza juridikorik ez medikorik, nahiz eta zenbait egunetan odola agertu gernuan.
- Torturak salatu zituen eta zigor-eginbideak ireki ziren, baina artxibatu egin zituzten.
- Salaketa judiziala aurkeztu zuen 1984ko atxiloaldian jasan zituen torturengatik, baina auziak ez zuen egin aurrera.
- Ustezko mediku batek miatu zuen; ez zitzaion iruditu fidagarria: “Biluzteko esan zidan, ‘kirofanoko’ markak aztertu zituen eta buruari ez zion begiratu ere egin, nahiz eta esan ile nahiko erori zitzaidala eta min handia neukala”. “Inon minik neukan galdetu zidan. Baietz esan nion, batez ere buruan neukala min; orduan, hankak aztertu zizkidan eta kito!”. “Medikua bazen, sistemakoa zen. Nire ustez, hori ere tortura da”. Asteazkenean, zazpigarren eguna, familiak eramandako arropa garbia eman zioten, baina ezin izan zuen dutxatu, nahiz eta hilekoarekin egon eta higie-ne-egoera tamalgarrian. Ez zuen eduki laguntza juridikorik Auzitegi Nazionalera iritsi arte.
- Epaileak birritan eragotzi zion torturen berri azaltzea, oihuka eta besoei eragiten, eta M.Z.A.k pentsatu zuen benetan epailea ote zen. “Epaileak deklarazioa sinatzeko presionatu ninduen, eta oihuka aritu zitzaidan, eta nik, non nengoen ez nekienez, komisariako deklarazioa berretsi nuen, nahiz eta egia ez izan”. “Irten nintzenean, gorputza urratuta neukan, eta psikologikoki ere hala nengoen”.

- Tres Cantosen, Madrilén, egon zen hiru egunetan ez zuen jaso inolako laguntza juridikorik.
- Pertsona bat etorri zen eta esan zuen auzitegi-medikua zela, baina kontatu nionean nolako tratua jasan nuen etxean, bidaian eta denean, ez zidan kasurik egin eta, gainera, esan zidan hobe nuela ahalik arinen konfesatzea, marroia neuk jatea, eta horrela baketan utziko nindutela. Ez dakit auzitegi-medikua zen edo ez, oraindik zalantzan nago, ezta?”. Jarrera hori ikusita, auzitegi-medikuaren hurrengo bisitetan ez zien erantzun galderei.
- Epailearen aurreko agerraldian I.L.U.k kolpeen markak eta begiko isuria erakutsi zizkionean, erantzun zion irakurri zuela horien berri eta, txostenaren arabera, lesioa atxilotetan gertatu zela, autoan sartu zenean. Beraz, epaileak ez zuen aintzat hartu atxilotuak esana (bertsio hori ukatzen zuen) eta espetxean sartzeko agindu zuen, baina fidantza ordaindu zen eta ez zen sartu.
- Mehatxatu arren, agerraldian A.F.H.k jasan zituen torturen berri eman zion epaileari. Erantzun bakarra ukatzea izan zen. “Epaileak ukatu egin zuen, besterik gabe, esanez ‘gezurrak dira’, ‘hori zuk diozu’, ‘hori frogatu egin behar da’, ‘egiaztatu egin behar litzateke’”.
- Auzitegi Nazionalen auzitegi-medikua zela zioen batek aztertu zuen: “Esan nion beltzuneak neuzkala gorputz osoan, batez ere bularretan, hemendik (seinalatu egin du), eta esan zidan normala zela hala tratatzea, halaxe tratatu behar direlako Etako kideen putak” ... Handik gutxira aske utzi zuten kargurik gabe, senarrarekin batera.
- M.P.I.k ahaleginak egin zituen epaileari jasan zituen torturen berri emateko, baina magistratuak horretaz ez hitz egiteko agindu zion.
- L.M.A.B.k esan duenez, epaileari azaldu zion nola tratatu zuten, baina, berak dakienaren arabera, lekukotza hark ez zuen eragin inolako ikerketarik azaldu zuena egia zen edo ez argitzeko, auzitegi-medikuaren beste azterketa batez gainera.
- F.R.U.N.ek torturak salatu zituen Auzitegi Nazionalen epailearen aurrean, eta hark ez zien jaramonik egin alegazioei. Barne Ministerioak eginbideak ireki zituen lau atxilotuk jasandako torturak ikertzeko, baina artxibatu egin zituzten. Hirugarren batek salaketa aurkeztu zuen Donostiako Instrukzioko 2. Epaitegian, eta hura ere artxibatu zuten.
- Durangoko kuartelean eta, gero, La Salven bost egunez izaturik eman ondoren, K.P.B. aske utzi zuten epaitegitik pasatu ere egin gabe. 1980ko apirilaren 1ean, PCE-EPK alderdiak prentsaurrekoan iragarri zuen kereila kriminala aurkeztuko zuela La Salveko kuarteleko komandantearen aurka han jasandako tratatu txarreatatik. K.P.B.k bere agerraldian adierazi zuenez, atxilotuta egon zen gelan zulo txiki batzuk ikusi zituen, hoditxoak zeuden, eta haietatik irteten zen gasak “gauza arraroak” eragin zizkion. Bilboko Instrukzioko 4. Epaitegian 586/1989 sumarioa instruitu zen torturengatik guardia zibil baten aurka, eta Probintzia Auzitegiak 1991ko urriaren 14ko epai baten bidez kondena hau ezarri zion: bi hilabeteko atzipenaldi handia eta urtebeteko etendura, eta 14.000 pezetako kalte-ordaina eman beharra biktimari. 1993ko uztailaren 10ean, Auzitegi Gorenak epai hura deuseztatu zuen, kondenatuaren defentsak alegatutako preskripzioa baietsi baitzuen.
- Madrilera heldu arte ez zioten janaririk eman, eta ez zuen jaso osasunlaguntzarik ez laguntza juridikorik.
- Deklarazioaren ondoren, abokatuak aholkatuta, auzitegi-medikuak aztertzea eskatu zuen; azterketa gelan bertan egin zen, eta medikuak ia ez zuen ezer

aztertu. “Buff, ezer ez, ezta begiratu ere... begiratu ere ez”. Espetxeratzeko agindu zuten, eta Yaseríasen hartu zuten. Orduan erredura-markak zeuzkan lokian eta oin-zolan, eta bizkarrezurraren luxazio batek sortutako koskorra eta bi orno estututa. Gainera, oin bateko behatz txikia hautsita zeukan, eta arnasa txarto hartzen zuen sudur-hobietako zauritxoaren eraginez. Ez daki nola gertatu ziren lesio horiek. “Zapata takoidunak neuzkan soinean; ezin izan nituen erantzi. Ez zidaten uzten. Espetxean, zapatilak janzen nituenean, atzealdean agerian utzi behar nuen. Oholtzara ipini zidaten, eta herrenka nenbilen, jakina”. Urte berean, maiatzean, Carabanchelera eraman zuten, eta han bihotz-murmurioa detektatu zioten.

- Bosgarren egunean Auzitegi Nazionalera eraman zuten. Instrukzio-epaileak ez zion galdetu nolako tratua jaso zuen, nahiz eta markak eduki aurpegian eta kolpea buruan (oraindik ikusten da orbaina). Ez du gogoratzen epaileari ezer esan zion jasandako torturari buruz, baina abokatuak tortura-salaketa aurkeztu zuen epaitegian, eta artxibatu egin zuten.

3.4.5. Atxiloketaren ondoko egoera

Txosten honetako 60 kasuetatik 29tan atxilotua aske geratu zen eta 31tan espetxean sartu zen (batzuk aske geratu ziren hilabete batzuk pasatutakoan, batzuk epaiketaren ondoren eta beste batzuk epaiketarik gabe).

1. Aske geratu zirenak:

- Aske epailearen aurretik pasatu gabe: 10
- Aske kargurik gabe epaitegitik igaro ondoren: 10 (Sarekadetako batean, 1997ko urtarrilean, hogeit hamar pertsona atxilotu zituzten Poliziak eta Ertzaintzak EAEko hiriburuetan. Ia denak askatu zituen kargurik gabe. Atxilotuetako askok salatu zuten torturak eta tratu txarrak jasan zituztela atxilotuta egon ziren aldian. Asko atzera atxilotu zituzten).
- Atxilotu zutenetik 24 ordu igarotakoan aske utzi zuten; isuna ezarri zioten eta ohartarazi zioten “hurrengo txarragoa izango zela”: 1
- Gaua espetxean eman eta fidantza ordainduta, aske geratu ziren. Auzia artxibatu zen eta fidantza itzuli zieten. Ez zen epaiketarik egin: 3
- 20.000 pezetako fidantza ordaindu eta aske geratu zen (1971): 1
- Bost egun bakartuta eman ondoren aske geratu zen kargurik gabe: 1
- Carabanchelen sei egun pasatu ondoren epailea bera espetxera joan zen eta aske geratuko zela esan zion: 1
- Lehen kasuan, I.K. eta J.K.R. de V. aske geratu ziren epailearen aurretik pasatu gabe, bai lehenengo atxiloketan, bai bigarren: 2 (Beste sei pertsona ere ordu gutxiren buruan askatu zituzten).

2. Espetxera karguekin:

- Espetxe-zigorra: 20. Biktimatzat onartutako pertsonetako askok espetxe-zigor luzeak bete dituzte ETako edo antzeko taldeetako kideak izateagatik edo haiei laguntzeagatik. Batzordearen aurrean, batek salatu du talde parapolizial batek atentatua egin zuela beraren aurka, eta batzuek salatu dute torturak jasan zituztela atxiloketan edo Espainiako poliziaren esku utzi zituztenean mugan,

edo ondoren, polizia bulegoetan, eta kasu batzuetan are espetxean ere (ziegan bakarturik, etengabeko lekualdaketak).

- Pertsona batek espetxe-zigorra jaso zuen; 18 hilabete Yaseríasen eman ondoren aske geratu zen: 1
- Beste batean, 1967an, OPAk urtebeteko espetxe-zigorra ezarri zion, eta hurrengo urtean erbesteratu egin zuten: 1
- Aske espetxean sei hilabete emanda: 3
- Behin-behineko askatasuna espetxean hiru hilabete emanda: 1
- Espetxean 16 hilabete eman ondoren epaiketa eta absoluzioa: 1
- 6 hilabete eman zituen behin-behinean espetxeratuta, gero 3 urte baino gehiago espetxean, gero epaitu egin zuten eta absolbitu: 1
- Espetxean 6 hilabete eman ondoren aske utzi zuten epaiketarik egin gabe: 1
- Egun bat eman zuen espetxean, harik eta epaileak ezarritako fidantza ordaindu arte. Urtebeteren buruan auzia largetsi zuten: 1
- Guztira 11 hilabete eman zituen preso absolbitu arte: 1
- Espetxean sartu zuten, baina bost hilabete geroago aske geratu zen. 1985eko martxoaren 28an, aske geratu eta hiru egunetara, berriro atxilotu zuten eta Martuteneko espetxera eraman zuten; han, 6 hilabete gehiago eman zituen. Epaietan absolbitu egin zuten eta aske geratu zen 1985eko irailaren 23an.

3.4.6. Biktimentzako eta haien familientzako ondorioak eta sekuelak

Pertsona batzuek kontatu dutenez, atxiloketaren ondoren etxera itzulita, jazarpena jasan zuten eta deika eta mehatxuka molestatu zituzten bera eta familia osoa. Hona kasu batzuk:

- Kondena bete ondoren, bi urte inguruan jazarpena jasan zuen. “Etxean nengoela, goizaldeko ordu txikietan atezain automatikoa jotzen zuten. Erantzun eta... inor ez... Geroago, beste garai batean, txirbilak sartu zizkidaten deposituan, eta behin, lanetik irtenda, hiru pertsona egon ziren autoaren gainean jarrita. Bat belaunikatu zen, azpian aztertu zuen, begiratu egin zidaten, barre egin zuten eta alde egin zuten”. Beste behin, koinatua gelditu zuten eta esan zioten: “Eman goraintziak koinatuari eta esan nazkatuta gaudela berarekin... Beharbada, egunen batean beraren bila joango gara”.
- Urteetan, telefono-deiak hartzen nituen eta inork ez zuen erantzuten. Ezagutzen ez zituen pertsonak joaten ziren lan egiten zuen tabernara, eta lagun-plantak eginez hitz egiten zioten.
- Urte batzuk geroago, oportretan, artean fixtatuta geunden. Kaleko jantzitako bi guardiak autoa gelditzeko agindu ziguten. Lapurretan ari zirela pentsatu nuen, eta atea blokeatu nituen, badaezpada. Orduan, plaka erakutsi ziguten eta esan ziguten Guardia Zibilaren furgoi batzuk etorriko zirela eta Torreviejako kuartelera eramango gintuztela. Han, lau ordu eduki gintuzten! Senarrak galdetu zien zergatik atxilotu gintuzten edo zer gertatzen zen. Esan zioten: “Isildu, ez daukagu zuri ezer esan beharrik”. Eta dena amaitu zenean, lau ordu pasatuta, esan ziguten: “Orain bidaian joan zaitezke. Lapa-bonbarik daukazuen jakiteko miatu dugu autoa”. Gaur arte! Torreviejako etxea saldu behar izan genuen, beti zaintzapean geundela sentitzen genuen eta”.

- Poliziaren kontrol askotan atxiki dute. “Ikaratu egiten zara, apur bat. Bai, ze, denei uzten diete pasatzen, eta parera heltzen zarenean, gelditzeko, eta ikaratu egiten zara”. Neska-laguna espetxetik irten eta elkarrekin bizitzen hasi eta gutxira, etxera sartu ziren eta hankaz gora utzi zuten dena, eta telebistak piztuta; Guardia Zibilaren abisua zela pentsatu zuen.
- Sarekada Tolosan. Guardia Zibileko agenteek auzo osoak inguratu zituzten, eta herritarrak beldurtu zituzten; hogei bat pertsona atxilotu zituzten, eta handik bost egunetara aske geratu ziren...
- Izenik gabeko gutuna jaso zuen, eskuz idatzia; irainak eta heriotza-mehatxuak ziren. Hasieran, ez zion erakutsi emazteari, baina bai alkateari eta alaba nagusiari. Ez zen gutun gehiago egon eta ez zen ondoriorik izan.

3.4.7. Elementu positiboren bat: gizatasun-kontrapuntua

Txosten honetan azaltzen diren jarduketa kriminal eta ankerrak giza eskubideen urraketa larriak dira. Gehienak polizia-agenteen jardun arautuan gertatu ziren. Egunetan kolpeak, jipoiak, torturak eta indarraren neurrigabeko erabilerak gertatu arren, batzuetan, agente batzuk gauza izan ziren gizatasuna eta enpatia erakusteko. Argiune bakanak dira taldeen jardun-eredu ilunean, eta, horregatik, elementu positiboak dira, kasuak aztertzean egiaztatu dugun bezala.

- Lehenengo adibidea: hiru pertsona atxilotuta; Madrilera bidean ez zuten jaso janaririk batere. Geldialdi asko izan ziren eta ondorioz bidaia 11 ordu baino luzeago iraun zuen. Bidaia osoan R.C.T. eta gainerako atxilotu guztiak esku-burdinekin eta burua hanken artean makurtuta egon ziren. “Zurrutada bat ur baino ez zidaten eman; guardia zibil batek eman zidan, eta eskerrak eman nizkion, adeitasun-keinu bakarra izan zelako”.
- “Gogoan daukat korridore batean nengoela, eskuburdinak ipinita, eskuak atzealdean, eta kaleko jantzitako polizia batek esan zidala: ‘Eskuburdinak estu daukazu?’. Eta nik, zer ardura zaio honi... baina, esan nion: ‘Bai, estu daukat’, eta lasaitu egin zituen. Eta, egia esan, itzela izan zen!, leihoa zabaldu eta korronte apur bat sartzea bezala”.
- Hasieran inguruan izan ziren guardia zibiletako bat gizatasunarekin aritu zen. “Handik gutxira, guardia zibil batek galdetu zidan ea ezer jan nahi nuen. Esan nion txorizo-tortilla ogitartekoa jango nukeela -txantxetan ari zelakoan-. Esan zidan laster ekarriko zidala, eta ekarri zidan, bai eta botilatxo bat ur ere. Harrituta geratu nintzen, erabat txundituta. Guardia zibil hark ez ninduen gaizki tratatu. Esan zidan: Lasai, txo, dena gainditzen da!

3.5. Espetxeetako egoera

Batzorde honen aurrean hitz egin duten pertsonen espetxe batetik besterako osterean jasaten zituzten jipoiak azpimarratu dituzte. Bidaia horietan tentsio handia egoten zen, ohikoak izaten baitziren abusuak, gehiegikeriak eta tratu txarrak, batez ere Guardia Zibilaren aldetik.

- 1991n, J.M.B.U.k gogoratzen duenez, ohikoa zen espetxetik Auzitegi Nazionale-ra (Madril) bidean, bertan egiten ari baitziren epaiketa, presoek jipoiak hartzea gelditzen ziren espetxe guztietan.

- Halaber, J.M.U.F.k esan duenez (25 urte eman ditu espetxean), 1992ko martxoaren 2an, Alcalá Mecotik Almeriako espetxera eramateko zain zegoela, guardia zibilek hormaren kontra ipini zuten, ostikadak eman zizkieten eta irainak bota, eta orkatiletan, hanketan eta barrabiletan jo zuten. Gainera, eskuburdinak hain estu ipini zizkieten, ezen odolaren zirkulazioa eten zitzaion. Egun berean, I.A.I. zain zegoen beste lagun batekin Alcalátik Puerto de Santamariara (Cádiz) joateko, eta esan duenez, beren txanda heldu zenean eta patiora irten zirenean autobusean sartzeko, ibilgailua ez zegoen eta garaje batetik irten behar izan zuten kalera. Han zain zeuden hogeit hamar guardia zibil inguru “miaketa” egiteko. Hormaren kontra ipini zituzten bultzaka, eta kolpeak eman zizkieten hanketan, bizkarrean eta barrabiletan.
- M.E.G.C.k kontatu zuenez, zigorrak ezarri zizkieten preso zeuden emakume batzuen eskubideen alde egiteagatik. Salto del Negron, espetxeko zerbitzuburuak jipoia eman zion. Salaketa jarri zuen, baina ez zuen ondoriorik sortu. Aldi berean, familiak beste bat aurkeztu zuen Bergaran. Beste behin, Zeutan, Miguel Ángel Blanco hil zutenean (1997), preso komunak lintxamendua egiten saiatu ziren: mahaia eta aulkiak jaurti zizkieten, eta heriotza-mehatxuak egin zizkieten. Orduan, funtzionarioen aurkako salaketa aurkeztu zuen, beren egitekoak bete ez zituztelako: geldirik geratu ziren, erasoak ikusten, eta ez zuten egin gelditzeko ahaleginik. Espetxe-zaintzako epaileak erabaki zuen salaketa zigor-bidetik instruitu behar zela. Azkenean, epaiketa egin zen eta funtzionarioei kargu-hartzea ezarri zitzaion.

4. Zer eskatzen dioten biktimek Batzordeari

- Batzordetik pasatu diren ia pertsona guztiek adierazi dute nahi dutela bere lekukotzak lagungarriak izatea tortura erabat desagertzeko, onartezina baita gizarte demokratikoetan. Batzordeak azkenera arte jarraitzea nahi du, eta zer geratu zen ikertzea: “Horixe nahi dut, hori ikertzea, hemen inork ez du gezurrik esan eta”.
- Halaber, J.M.B.U.k eskerrak eman dizkio Batzordeari entzuteko eta aintzates-teko egiten duen lanarengatik, baina nolabaiteko haserre ere erakutsi du, uste baitu ezinezkoa baita torturarekin egiazko justizia egitea, hau da, torturatu zu-tenek egin zutenagatik ordaintzea eta, hala, ordain egokia ematea torturak ja-san zituzten pertsona ugarien heriotzen eta oinazeengatik.
- E.Z.O.k berriro azaldu zizkion jasan zituen torturak Batzorde honi, erabat si-netsita dagoelako egia hori “erakundetu” eta tinko aintzatetsiz gero, sendoagoa eta sinesgarriagoa izango dela dagoeneko ezaguna den eremuetatik kanpo. Be-rak onartu du parte hartu zuela borroka armatuan, eta horregatik ordaindu du; bada, modu berean, uste du garrantzitsua eta bidezkoa dela Estatuaren apara-tuek ere onartzea urteetan indarkeria erabili zutela pertsona askoren aurka, bai eta horren ardura beren gain hartzea ere.
- Zaila izan arren, familiak animatuta, I.L.M.k batzordearen aurrean hitz egin du, dakielako ESIen esku jasandako giza eskubideen urraketak, luzaroan isilduta egon direnak, agerian ipini behar direla eta onartu behar direla, beste pertsona batzuk biktimak izan zirela onartzen den moduan. Horren guztiaren helburua da datozen belaunaldietakoek irakaspenak ateratzea gertatu zenetik, berriro halakorik ez gertatzeko.
- E.G.C.k esan du nahi duela bere lekukotzan biltzea eta oroimenean geratzea etorkizunerako, denboraren joanean ez dadin ostendurik geratu torturaren in-guruan gertatu zena eta, batez ere, halakorik berriz gertatu ez dadin.
- A.R.G.k erakundeak kritikatu ditu, urteetan konpromisorik eduki ez dutelako torturaren aurkako borrokarekin. “Nire ustez herri modura ez gara egon egoerak eskatzen zuen mailan. Are gehiago, denak kritikatuko nituzke, gure aldekoak barne, hau da, militanteak izan garenok. Borrokalari-pentsaera eduki dugu. Hau da, gerran zaude eta hori [tortura] gerraren osagaia da. Ez dut esango ez duenik merezi salatzea, baina, nolabait, bigarren mailakoa zen; esan nahi dut, bagenekien zertan genbiltzan”. Ez dauka itxaropenik torturatuekin justizia egiteko, baina uste du ezinbestekoa dela erakundeek hura ezabatzeko konpromisoa hartzea. Uste du autokritika egin behar dutela bai erakundeek bai ETako militanteek.
- A.A.S.k nahi du argi geratzea berea bezalako kasuak gertatu zirela eta oso larriak izan zirela. Aldarrikatzen du egiarako eskubidea daukatela torturaren biktimek eta gizarteak berak, osorik: “ez ziren gezurrak, ez asmakizunak, ez halakorik; benetan gertatu ziren. Niri eta beste askori...”.
- J.M.I.ren familiak nahi du onartzea gertatu zena giza eskubideen urraketa izan zela, botere-abusua, Estatuaren abusua. Uste du urte gehiegi pasatu direla. Gainera, adierazi du J.M.I.ren heriotzak ondorio “larriak eta izugarriak” izan zituela familia osoarentzat. Azkenik, esan dutenez, halako egoerak bizi behar dira nolako oinazea sortzen duten ulertzeko.
- E.I.k gauza bat bakarrik nahi du: agerian uztea luzaroan urratu direla torturak jasan dituzten pertsonen giza eskubideak. Beraren iritziz, tortura isilpean edu-ki da, eta ezagutzera eman behar da.

- M.M.V.k nahi du onartu dadila torturaren biktima dela; ez du besterik nahi: hori jakitea eta ageria jartzea jasan duen oinaze guztia: “Zer gehiago eskatuko duzu! Orain ahal da, eta egin behar da”.
- M.S.U.k, bere izenean eta bere senarrarenean (zendu zen), adierazi nahi du oinaze eta min handiak pairatu zituztela, batez ere tortura psikologikoei utzi zizkien zauri ikusezinengatik, beste atxilotu askok bezala.
- X.C.k nahi du onartzea min egin zela. Halaber, nahi luke oinaze hura ez ahaztea eta berriz ez gertatzea. Bere ustez, onartu beharra dago torturatu egiten zela eta ez dela bidezkoa hori ukatzea. Sei hilabeteko espetxealdiari buruz hauxe uste du: “pertsona bat atxiloturik edo espetxean edukitzea eta gero hala askatzea, berarekin kafea hartzen egon bazina bezala, bada hori...”.
- C.P.k nahi du indarkeria horren berri agertzea eta modu ofizialean onartzea. “(...) urte hauetan gauza asko gertatu dira Euskal Herrian, gauza batzuk ez dira aztertu, jasan ditugu eta ezkutuan daude, eta nik uste dut argitara atera behar direla edo, gutxienez, erregistratuta geratu behar direla”.
- M.Z.A.k nahi du bere lekukotza lagungarria izatea oraintsuko historiaren alderdi guztiak gogoan edukitzeko eta sufritu duten pertsona guztien oinazea aintzat hartzeko, inor baztertu gabe.
- L.M.A.B.k nahi du gertatu zenaren onarpen ofiziala egotea.
- I.A.L.k nahi du jasota geratzea zenbat sufritu zuten berak eta bere egoera berarekin egon ziren beste pertsona guztiek. Uste du gaur egun asko dakigula alderdi batek eragin zuen minaz, baina gutxi beste alderdiak jasan zuenaz. Babesik ez daukala uste du, eta hori ez da bidezkoa. Nahi du inork ez ahaztea tortura erabili dela eta mezu hori gazteei eta hurrengo belaunaldietakoei ere heltzea. “Nik ere asko sufritu dut, eta neure kabuz moldatu naiz... eta nik bezala auzokoak, anaiak, adiskideak ere bai... Eta hori ez da aipatzen, ez da aipatzen”.
- R.U.N.ek esan zuen lekukotza emateak larritu egin duela. Hala ere, uste du ona dela zer gertatu zen kontatzea, besteei azaldu behar diela, zeren eta berari eta beste askori gertatu zitzaiena gure historiaren osagaia baita. Horregatik, Batzordearen aurrean hitz eginez lortu nahi du ez ahaztea nolako oinazea jasan zuten torturaren biktimek, eta torturatu zela jasota geratzea.
- J.A.G.k eskerrak eman ditu zer gertatu zen zehatz-mehatz azaltzeko aukera edukitzeagatik eta bere lekukotza entzuteagatik. Bere oinazea “intentsitate txiki-koa” izan bazen ere, agerraldi honekin lortu nahi du bere lekukotza beste biktima batzuenekin batzea eta hala “urte luzez herri honetan izan den sufrimendu iraunkor eta normalizatua islatzen duen kontakizun poliedrikoa eratzea”.
- L.M.O.A.k bere bizitzako etapa bat itxi nahi du. Gaur egun, atzera begiratzen du eta jasandako oinazea gogoratzen du, baina uste du egungo egoera askoz hobea dela, zorionez. Eskerrak eman dizkio Batzordeari egiten duen lanagatik eta pertsona askori ematen dien lasaitasunagatik. Bere kontakizuna aurkezteko aukera honetaz baliatuta, zer gertatu zen azaldu nahi du, eta bere harri-koskorra ekarri gizartearen hobetzeko.
- M.L.M.T., J.E.M.ren alarguna, senarrak nahiko zuela sinetsita agertu da Batzordearen aurrera. Bere ustez, egia kontatzea, senarrak egoera txar haietan egin zuen bezala, ezinbestekoa da agerian jartzeko pertsona asko torturatu zituztela, batzuk politikan sartuak eta beste batzuk ez, eta oso txarto pasatu zutela. Adierazi du nahi duela halakorik berrirori ez gertatzea eta bere lekukotza lagungarria izatea torturaren gaia ez ahazteko.
- F.C.V.k eta bere abokatuak, J.E., esan dutenez, tamala da hain denbora luzea igaro izana M.C.k eskaera aurkeztu zuenetik; gainera, lekukotza emateko deialdia gehiegikeria izan da. M.C. hilda dago, eta berak agertu da haien izenean, eskaerarekin aurrera egiteko. Nahi dute Batzordeak Eusko Jaurlaritzaren bidez

Estatu Espainolari eskatzea onar dezala behingoz torturak gertatu direla eta biktimei barkamena eska diezaiela: “Nire ustez, Batzorde honen lanari esker egoera ideal horretara hurbilduko bagina, itzela izango litzateke. Zalantza asko dauzkat, baina helburua horixe dela uste dut”.

5. Psikologiaren eta Auzitegi Medikuntzaren ikuspegia

Hasiera zaila izan zuen 2025eko abendura arte, besteak beste, periturik ez zegoelako, osasun eta lanerako prestasun arrazoiak zirela medio. 2026ko hasieran, ordea, peritu-taldea eratu zen, nahiko ondo jardun du eta sendotu egin da. Talde horretan 2 auzitegiko psikologo eta 4 auzitegi-mediku daude (pertsona bat bajan dago osasun-arrazoiengatik).

Hori posible izan zen Eusko Jaurlaritzako Justizia Saileko Giza Eskubideen Sailburuordetzaren eta Zuzendaritzaren ahaleginei eta Auzitegiko Medikuntzako Euskal Erakundearen Zuzendaritzaren laguntzari esker. Horien arteko koordinazioak eta hartutako bitarteko irtenbideek egun horretan beharrezko peritu-taldea eratuta geratzea ahalbidetu zuten.

Garrantzitsua da aipatzea 12/2016 Legearen Balorazio Batzordearen Idazkaritza Teknikoaren lana.

Egindako lanari esker lortu da orain betetako eperako lortzea hasieran proposatutako helburua: 2024ko eta 2025eko espedienteen peritu-balorazioen atzerapena eguneratzea eta 2026ko zenbait espedienteren balorazioa aurreratzea.

Guztira, Batzordeak 60 kasuren peritu-txostenak egin ditu eta osoko bilkuran onartu ditu (benetako kopurua handixeagoa da, zeren eta atxiloketa bat baino gehiago eta giza eskubideen urraketa bat baino gehiago izan ziren kasuak baloratu baitira). Beste txosten batzuk behin-behinean ebatzi dira, informazio medikoaren zain, oinarri gisa balioko digun zero irizpenaren zain, ebaluatzeke dauden alderdi zehatzei buruzko elkarriketa berrien zain, eta abar.

5.1. Lan-metodologia

Ahal izan den guztietan, peritu-txosten bakoitza bi profesionalek egin dute batera, normalean auzitegi-mediku batek eta auzitegi-psikologo batek; nolanahi ere, kasu jakin batzuetan diziplina bereko bi profesional aritu dira, espedientearen espezifikotasunaren arabera. Esan beharra dago ezen, erraz uler daitekeen bezala, gehien ebaluatzen diren tortura eta tratatu txarretan “teknika” fisikoak eta psikologikoak aplikatzen direla, eta, beraz, ondorio fisikoak eta psikopatologikoak sortzen dituztela, biak ala biak proportzio eta intentsitate desberdinekoak, eta kasu bakoitzean aurrekari pertsonalak eta familiarrak aurkitu behar izaten dira, irizpide diagnostikoak hautatu, diagnostiko diferentzialak egin eta ondorioen ezaugarriei eta kopuruei buruzko erabakiak hartu, hau da, peritu-lana egin, torturatuak “bizitako” inguruabar guztiak hobeto ulertzeko.

Lantaldea sendotzeak aukera eman du Batzordeak egindako elkarriketetan peritu bat edo bi egotea bermatzeko, bai eta peritu-elkarriketa indibidualizatuak egiteko ere, eta horrela informazioa zuzenean bildu da eta balorazioaren kalitatea hobetu da.

Idea nagusia da azken peritu-txosten bakoitza pixkanaka egituratzea, “inbutu” gisa: lehenbizi narrazio nagusia (o irizpena edo txostengile bakoitzak gehien landutako irizpena, elkarriketa eta dokumentazioa, etab.), gero peritu-narrazio espezifiko (perituekin egindako elkarriketa pertsonalak barne), ondoren tortura fisikoen, psikikoen, sexualen eta inguruneen (atxiloketaren ingurukoak) azalpena, eta gero horien guztien ondoriozko sintomak edo lesioak.

Tortura-inguruneen eskalari esker aztertutako sufrimenduekiko hurbilketa kuantitatiboa eta kualitatiboa egin daiteke. Kontakizunen barneko eta kanpoko koherentzia baloratzea, beren testuinguru historiko eta polizialean dokumentatutako praktikekin bat etortzea, eta Istanbulgo Protokoloko elementuak modu egokitan txertatzea.

Azken ondorioak ateratzeko, garrantzitsua da peritu psikologoek egiten duten psikopatologiaren arabera hurbilketa, zaurgarritasun-faktoreak, babes-faktoreak eta erresilientzia-dinamika baloratuz eta deskribatuz, ebaluatutako pertsonaren bi-zi-prozesua hobeto ulertzeko.

5.2 Perituen pertzepzioa: zailtasunak eta iradokizunak

Taldearen lanaren balorazio orokorra positiboa da. Hala ere, zailtasun batzuk eta hobetu beharreko arlo batzuk identifikatu dira, eta aipatzea komeni da:

1. Gertaeretatik igarotako denbora

Kasu gehienetan, urte asko igaro dira ebaluatutako gertakarietatik (batzuetan berandu iristen gara, eta pentsatzekoa da aurrerantzean ere gauza bera gertatuko dela, Batzordeak geldo egiten baitu lan, ezinbestean). Atzerapena neurri handi batean saihestezina da; kalte egiten dio oroimenaren zehaztasunari, eta zaildu adituen diagnostikoa eta balorazioa.

2. Perituen azterketen mugak

Banakako ebaluazio mediko-psikologikoen hobekuntza ekarri dute, baina oraindik mugak daude kasuen konplexutasunen eta profesionalen prestutasunaren ondorioz.

3. Dokumentu klinikoa eskuratzea

Oraindik ere dokumentazio objektiboa ez da nahikoa: taldeko mediku batek baino ezin ditu eskuratu historia klinikoak Osabide Integraren bidez.

Komeni da azpimarratzea eskatzaileek dokumentazio medikoa eta psikologikoa aurkeztu behar dutela edo aukera eduki behar dutela behar den lekuan eskatzeko.

Garai hartako auzitegi-medikuntzako txostenik ez egotea oso muga garrantzitsua da. Elkarrizketatutako pertsonen kontakizunetan oinarrituta, ikusten da askotan inkomunikazioan egindako azterketa medikoak ez zirela nahikoak izan tratatu txarren edo torturen balizko egoerak behar bezala dokumentatzeko.

Ildo horretan, elkarrizketatuek behin eta berriz adierazi dute mehatxuak edo presioak jasan dituztela auzitegi-medikuari gertatutakoaren berri ez emateko, eta beldur izan direla, hala eginez gero, errepresaliak jasotzeko. Era berean, batzuek adierazi dute miaketak medikoak azalekoak izan zirela edo zeinu klinikoak ez zirela behar bezala bildu.

Profesionalak, bereziki adierazgarria da — eta batzuetan mingarria — narrazio horiek entzutea; izan ere, testuinguru historikoan, auzitegi-medikuntzako detekzio- eta dokumentazio-gaitasun eskasa dagoela adierazten dute, bereziki inkomunikatutako atxilotarekin lotutako egoeretan.

Horrekin guztiarekin lotuta, gertaerak ez ziren behar beste ikertu jazo zirenean, eta horrek modu erabakigarrian baldintzatzen du egungo adituen lana, falta diren froga objektiboak ezin baitira lortu denboraren poderioz.

4. Arauen mugak sekuelen balorazioan

12/2016 Legearen 9.2 f) artikulua arabera, baliaezintasunik eragiten ez duten lesio iraunkorren kalte-ordain kasuan, *“kontzeptu horri dagokion zenbateko osoa ezingo dela izan, inola ere, ezintasun iraunkor partzialarentzat adierazitakoaren berdina edo hura baino handiagoa”* Muga horrek sekuelen multzoaren balorazio egokia mugatzen du; izan ere, peritu-balorazioa esploratuaren "egungo sekuelen" egoera osoaren gainean egiten da, eta ez da beti sekuela arinen batuketa gertatzen; izan ere, batzuetan, sekuela nagusiaren balorazioarekin eta baremazioarekin, ezarritako legezko muga lortu eta gaingitzen da, eta, ondorioz, ez da sekularik baloratu.

5. Tratamendu psikologikoa jasotzea

Terapia behar duen kalte psikologikoaren sekuela diagnostikatzen denean, komenigarria litzateke prestazio horren kudeaketa azkartzea, Batzordearen dinamika propioak atzerapen kaltegarria eragiten baitu, aditu-talde horren iritziz.

Batzordearen elkarriketa-prozesuak, kasu jakin batzuetan, traumarekin lotutako sufrimendu psikologikoa berpiztu dezake, eta horrek berriro biktimizatzeko arriskua dakar. Oso esperientzia negatiboak gogoratzeak zauri emozional iraunkorrak ireki ditzake berriro. Horregatik, egoera bereziki ahuletan, gomendagarria da elkarriketa egin eta berehala laguntza psikologikorako neurriak aurreikustea.

Hala ere, azpimarratu behar da ezen, kasu gehienetan, ebaluatutako pertsonen prozesuaren bizipen positiboa aipatzen dutela Batzordearen aurrean, eta horrek balio konpontzailea hartzen duela. Aintzatespen-esparru instituzional batean esateko dutena entzutea, sarritan, esperientzia positiboa da, eta are “terapeutikoa” ere.

6. Kalte moralaren balorazioa

Ondorio fisiko edo psikopatologiko baremagarririk objektibatzen ez den kasuetan, kalte morala baloratzeko irizpideak aplikatzen ditu taldeak. Ildo horretan, 35/2015 Legearen baremoaren analogiaz, lesio iraunkortzat jotzeko aukera aztertu daiteke, gertaeren intentsitatea, iraupena eta izaera umiliagarria bezalako faktoreak kontuan hartuta.

7. Kausa-esleipenaren zailtasuna

Gertaeretatik igarotako denbora-tarte luzeak —20 edo 30 urte baino gehiago maiz— nabarmen zailtzen du kausalitate-erlazioa ezartzea, ziurtasun handiarekin, tortura edo tratu txarren gertaeren eta gaur egungo sekuelen artean. Muga hori larriagotu egiten da dokumentazioaren eskasiagatik eta biktimek emandako atzera begirako informazioaren galera saihestezinagatik (beharrezkoa da informazio hori azpimarratzea). Horrenbestez, peritu-taldeak biktima ardatz duen irizpidea hartzen du, eta ziurtasun-estandarra administrazio-eremura egokitzen du. Horrek esan nahi du zigor-prozesuan eskatutakoa baino zentzuzko konbikzio-maila txikiagoa onartu behar dela, baina nahikoa aitortzaren eta erreparazioaren printzipioekin koherenteak diren erabakiak oinarritzeko, diagnostiko zuzen baten egokitasun handiagoa ahaztu gabe.

8. Torturen bilakaera

Espedienteen baterako azterketak agerian uzten du tratu txarren metodoek bilakaera izan dutela garaiaren eta inplikaturako polizia-gorputzaren arabera.

Gero eta teknika fisiko edo “zakarragoak” —falanga, esekidura edo kolpe biziak, esaterako— alde batera utzi eta praktika konplexuagoak agertu dira, osagai psikologikoak, fisikoak eta, batzuetan, sexualak konbinatzen dituztenak.

Teknika berriago horiek sofistikatuagoak dira eta errazago egokitzen dira atxilotutako pertsonetara; izan ere, hertsadura psikologikoa, manipulazio emozionala eta inkomunikazio luzea bateratzen dituzte, eta horrek erronka gehigarriak planteatzen ditu peritu-ebaluaziorako, sekuelak sotilagoak eta objektibatzen zailagoak baitira.

9. Azken gogoetak

Peritu-taldeak komenigarritzat jotzen du aurrera egitea azaldutako irizpideak eta proposamenak araudian formalizatzeko.

Horrek lagundu egingo luke diagnostikoaren kalitatea hobetzen, balorazioaren zenbait alderdiri dagozkien subjektibotasuna murrizten, eta azaldutako irizpideen eta proposamenen balioa indartzen.

5.3. Perituen taldea: baliabideak eta gaiaren egoera

Batzordeak urteko txosten guztietan adierazi du zein egoeratan zegoen sortu zenetik salatu dugun baliabide-hornidura eskasiaren eta egiturazko arazo endemikoaren ondorioz. Auzitegiko medikuen eta psikologoaren egoera prekarioaren berri eman zen laugarren txostenean, 2024koan, enfasi handiarekin. Txosten horren amaieran adierazi genuenez, “... *auzitegi-talderik gabe Batzordea gelditu egingo litzateke, haren irizpenak nahitaezkoak baitira espediente bakoitzean... Izan ere, une honetan bete ezin diren bajak daude auzitegiko medikuen taldean, eta 2024ko ekainaren 30etik aurrera aktibo daudenek adierazi dute ezingo dutela gehiago lan egin egoera horretan*”.

Era berean, bosgarren txostenean (2025) berriz ere adierazi zen arazo larriena eta premiazkoena auzitegiko medikuen eta psikologoaren egoera zela; honela azaltzen zen sarrreraren 2. atalean (“Prospektiba”): “*Larriena eta premiazkoena auzitegi-medikuen eta psikologoena da, eta, kasu horretan, Batzordeak berriro errepikatu behar du legea bete behar egin dela: Batzordeko titularrak eta ordezkioak garaiz eta behar bezala izendatuta egon behar dira, eta haien lana benetan aitortu behar da, orduak libratzeari edo, bestela, ordainsari duina emateari dagokionez. Jakina, inola ere ezin da onartu 12/2016 Legearen ez-betetze nabarmen bat: Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuak dagozkion kideak bidali behar ditu Batzordera eta haien lan-baldintzei kasu egin behar die, eta ezin da argudiatu baliabiderik ezak guri, Batzordeari, contra legem parte-hartzea kentzen digula*”.

Batzordea berriro martxan jartzeko, behar-beharrezkoa zen Auzitegiko Medikuntzako Euskal Erakundeak (AMEE) legezko agindua betetzea, eta Batzordeko mediku perituak eta auzitegiko psikologoak, titularrak eta ordezkioak, garaiz eta behar bezala izendatzea, eta profesional horiek egindako lanak bidezko aintzatespena edukitzea ondorio guztietarako. Batzordea buru-belarri aritu zen alderdi guztiek (Eusko Jaurlaritzako zuzendaritza eskudunek, AMEIk, Balorazio Batzordeak, eta uztailearen 28ko 12/2016 Legean esleitutako zereginekin konprometitutako mediku eta psikologo forentseek) parte har zezaten. Horretarako, zenbait proposamen egin ziren, aipatutako alderdien ordezkariak trukaturako mezu elektronikoen bidez, bai eta aurrez aurreko bi bilera ere, Bilbon, 2026ko urtarrilaren 21ean eta 28an. Hona hemen bileren edukia, laburbilduta:

Lehenik eta behin, 12/2016 Legea aldatu zen auzitegi-mediku eta -psikologoei esleitutako kalte-ordainari dagokionez, Euskal Autonomia Erkidegoko 2026ko Aurrekontu Orokorrak onartzen dituen abenduaren 23ko 7/2025 Legearen azken xedapenetako zortzigarrenaren bidez. Hona hemen xedapen horren edukia, hitzez hitz:

“AZKEN XEDAPENETAKO ZORTZIGARRENA. Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko uztailearen 28ko 12/2016 Legea aldatzea.

Paragrafo berri bat eransten zaio lege horren 18. artikulua 6. apartatuari, Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuak Balorazio Batzordeko kide gisa txosten teknikoak egiten parte hartzeagatik izendatutako pertsonak jaso beharreko kalte-ordainari buruzkoa. Honela idatzita geratuko da:

«Gainera, Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuak izendatutako pertsonak Gobernu Kontseiluaren erabakiz horretarako zehazten den kalte-ordaina jasoko dute, lege honen 14. artikulua 6. paragrafoan ezarritako txosten teknikoak egiten parte hartzeagatik».

Neurri hori gauzatzeko, Gobernu Kontseiluaren akordio-proposamena izapidetu zen. Horri dagokionez, bidezko justifikazio-memoria egin zen; horren azken paragrafoan honako hau ezartzen da:

"Aurreikusitakoaren arabera, 300 euro gordinetako kalte-ordaina emango da txosten teknikoak egiten parte hartzeagatik (14. artikulua, 6. apartatua), eta zenbateko horrek aukera emango luke gai hori, nagusiz jotzen dena, konpontzeko, Balorazio Batzordea osatzen duten gainerako pertsonen antzera, otsailaren 25eko 20/2020 Dekretuaren 4.5 artikuluan ezarritakoaren arabera (20/2020 Dekretua, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko prozedura garatzeko).

Horretarako, beharrezkoa da Balorazio Batzordeko idazkariak emandako ziurtagiri bat, batzordeburuaren oniritziarekin, honako hauek egiaztatzen dituenak: aditu-txostena sinatu dela, bileretara joan dela, eta bertan aztertuko diren gaien zerrenda eta saioen iraupena zehaztuko direla".

AMEIri hartutako neurria azaltzeko eta perituak premiaz izendatzeko premiaren berri emateko, 2026ko urtarrilaren 21ean bilera baterako deia egin zen, eta Justizia Administrazioari zuzendaria, AMEiko zuzendaria, Giza Eskubideen eta Biktimei Laguntzeko zuzendaria eta Batzordeko bi pertsona (presidentea eta idazkari teknikoak) bertaratu ziren, gai hauek aztertzeko:

- 1. Parte-hartzaileen sarrera eta bilerako gaien aurkezpena.*
- 2. Balorazio Batzordearen/Giza Eskubideen eta Biktimei Laguntzeko Zuzendaritzaren egoera eta beharrak.*
- 3. Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuaren egoera eta beharrak.*
- 4. Adituak berrestea eta izendatzea.*
- 5. 12/2016 Legearen 18.6 artikulua aldatzen duen Aurrekontuen Legearen azken xedapenetatik zortzigarrenaren azalpena.*
- 6. Batzordearen jarduerari berriro ekiteko akordio-proposamenak.*
- 7. Galderak eta eskaerak.*

Bilera hartan **konpromiso hauek** hartu ziren:

- Batzordearen barruan beren eginkizunekin jarraitzeko interesa agertu duten pertsonak (auzitegiko medikuak eta psikologoak) berrestea eta izendatzea.*
- AMEiko zuzendariak auzitegiko medikuei eta psikologoei dei egiten die Balorazio Batzordean parte hartzeko interesa duten beste pertsona batzuk eskatzeko, ondoren AMEik izendatu ditzan.*
- Horretarako, adostu zen bilera presentziala eta telematikoa egitea 2026ko urtarrilaren 28an, 13:00etan, giza eskubideen urraketen biktimei arloko eginkizunak, alderdi ekonomikoak eta prestakuntza espezializatua azaltzeko.*

Bilera 2026ko urtarrilaren 28an egin zen, zati batean modu presentzialean, Bilbon, Batzordeko burua eta Idazkaritza Teknikoko titularra eta ordezkaria bertan zirela, te-

lematikoki konektatuta Batzordeko auzitegi-mediku batekin. Prestakuntza-saioa izan zen, eta horren helburua izan zen, lehenik eta behin, AMEko auzitegi-perituei jakinaraztea Batzordean zertan aritu beharko ziren (funtsean, tratu txarrak, tortura eta/edo alegatutako lesioak gertaera eragileekin bateragarriak diren, eta jasandako ondorioen balorazioa) eta lanaren baldintzak.

Bilkuraren ondoko egunetan, mediku eta psikologo batzuek adierazi zuten eskubide osoko peritu gisa parte hartu nahi zutela, eta haiek izendatzeko lege ezarritako prozedura egin zen. Geroago, Giza Eskubideen, Memoriaren eta Bizikidetzaren sailburuordeak 2026ko martxoaren 17ko ebazpena eman zuen, txosten honen hasieran aipatzen dena; bertan titular eta ordezkoko guztien izenak ageri dira, AMEko auzitegiko medikuak eta psikologoak barne. Hona:

- Titularra: Benito Morentin, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Jaume Roselló, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Arantza Albisu, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
- Titularra: Víctor Verano, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
Ordezkoa: Julia Lamas, biktimen arloan esperientzia duen auzitegi-peritua.
- Titularra: Gema Climent, biktimen arloan esperientzia duen psikologoa.
Ordezkoa: Dánae Fernández, biktimen arloan esperientzia duen psikologoa.

Gaur egun, ahal den guztia egiten jarraitzen da AMEko perituek Batzordean egiten duten lanak Administrazioaren aintzatespena izan dezan.

III. Gomendioak

Ibilbide zail baten ondoren, Batzordea erabat operatibo dago 2026ko martxoaz geroztik. Ziur gaude egungo baliabideekin geratzen diren espediente guztiak aztertzeko eta ebazteko lanak amaitu ahal ditugula, eta 2028an amaitu ahal izango dugula geure lana, lege-gintzaldi honen amaierara helduta. Horregatik, gomendatzen dugu lege-erreforma prestatzen hastea eta epeak berriro irekitzea, geure egitekoa amaitzen dugunean Legebiltzarra prest egon dadin eta atzerapenik gabe aintzat hartu gabe geratu ziren biktimen eskaera berriei jarraipena eta erantzuna emateko, bidezkoa den bezala.

1. Urteko aitortza-ekitaldi instituzionala

Batzordeak adierazi du inoiz pozik dagoela Eusko Jaurlaritzak 2021., 2022. eta 2023. urteetan egindako aitortza-ekitaldiekin. Hala ere, egiaztatzen du urteroko aitortza-ekitaldiak hasieratik “maila goreneko” formatua izatea iradoki zela, erreparatzeko, justizia egiteko eta etorkizunean ez errepikatzeko ahalegina egiten den giza eskubideen urraketa motari dagokion moduan. Alde horretatik, Batzordearen ustez, premiazkoa eta atzeraezina da maila goreneko aintzatespen kolektiboko egintza hori 2023tik eta gaur arte aintzatespen kolektiboa egiteke duten pertsona guztiekin egitea.

2. Legebiltzarren kontrola eta bultzada

Urteko azken txostenean Batzordeak eskatu du Legebiltzarra gehiago inplikatzeko, legearen xede diren giza eskubideen urraketen errealitate lazgarria ezagutarazteko. Aipatu zen Legebiltzarreko batzorde txostengile bat eratzeak aukera, gai honetan laguntzeko politikak modu proaktiboagoan bultzatzen laguntzeko, kontrolerako legebiltzar-tresna horrek ondorio horietarako emango lukeen espezifikotasuna baliatuz. Batzordeak bere burua eskaini zuen, Legebiltzarrak egoki ikusten bazuen, urteko agerraldiak bi izan daitezke: batetik, ohikoa (iraila-urria) eta legez nahitaezkoa dena, urteko txostenaren berri emateko; bestetik, tarteko agerraldi bat (adibidez, martxo-a-pirila), informazioaren eta lanaren martxaren aurrerapen bat eman dezakeena (batez ere urteko gomendioak zenbateraino betetzen ari diren kontrolatzeko aukera eskainiko du).

Esan behar dugu, atsekabetuta, eskaintzetako bakar bati ere ez zaiola erantzun orain arte. Hala ere, berriro diogu Legebiltzarreko batzorde txostengilea egokia dela eta bi-tarteko agerraldi gehigarri bat egiteko prest gaudela, biktima horiek aitortzeko bidean lagunduko duten neurriak izan daitezkeela uste baitugu.

3. Baliabideen zuzkidura

Urteko txosten honetan, azkenik, ikus dezakegu konpondu egin direla, neurri handi batean, baliabide-horniduraren funtsezko gabeziaren arazo larriak: Batzordeko auzitegiko kideak izendatu dituzte jada, eta normaltasunez ari dira lanean. Idazkaritza Teknikoan Giza Eskubideen Zuzendaritzako bi pertsona daude, Batzordean dihardutenak. Hala ere, horietako baten kontratua 2026ko abuztuan amaituko da. Beraz, Eusko Jaurlaritzari eskatzen diogu programa-kontratu horri jarraipena eman diezaiola eta/edo lanpostu hori modu egonkorrean bete dezala, Batzordean dedikazio eskusiboarekin aritzeko, aurrean aipatutako beharrezko errefortzua finkatu dadin. Azkenik, positibotzat jotzen dugu, halaber, Idazkaritza Teknikoaren kanpoko errefortzua berritu izana, EHUKo Giza Eskubideen eta Botere Publikoen Unesco Katedran dauden lanaldi osoko bi pertsona kontratatuta, espedienteen instrukzioa eta lotutako lanak egiten laguntzeko.

4. Lankidetza eta informazio-trukea Justizia

Administrazioarekin

Egiteke geratu da lotura-mekanismo arin baten diseinua, Justizia Administrazioarekin lankidetzan aritzea eta informazioa trukitzea errazteko. Horretarako, Justizia eta Giza Eskubideen Sailak Batzorde honentzako solaskidetza eraginkor eta espezifiko bat identifikatu eta ezartzea proposatzen dugu, informazio judizialaren eskaerak egiten eta, hala badagokio, eskuratzen laguntzeko.

5. Lege-erreforma

Batzordeak sei urte daramatza lanean, eta oraindik ere ikusten jarraitzen du 12/2016 Legea berrikustea eta alderdi zehatz batzuk aldatzea komeni dela. Batzordearen pertzepzio hori, gainera, endosatu egin zen eta bere egin zuen 2023ko, 2024ko eta 2025eko txostenak aurkeztu ondoko eztabaidak. Legebiltzarreko jardunaldiaren une honetan, errealista da pentsatzea erreforma hori prestatzen hasi behar dela, etorkizuneko lege-tresna bateratu ahal izateko eskaera berriak onartzeko epeak berehala berriro irekitzearekin.

Horretarako, Batzorde honek honako aldaketa hauek proposatzen ditu:

5.1. Kalte-ordainak

12/2016 Legearen gabezia nagusietako bat aurreikusitako kalte-ordainen sistemari dagokio. Batzorde honen ustez, premiaz aldatu behar da sistema hori, egunerokotasunean hartu behar ditugun erabakiei eragiten dielako. Lehenik eta behin, sistema horrek, oinarrian, ez du bat egiten biktimen errealitatearekin, ezta nozitu zituzten urraketen etiologiarekin ere. Eta, bigarrenik, batez ere 9.2.f artikulua (baliaezintasunik gabeko lesio iraunkorren gaineko konpentsazioak) eta 9.3 artikulua (konpentsazio ekonomikorik ez tratatu txar larriak zein lesio iraunkorrak jasan dituztenentzat) begi-bistako bidegabekeriak sorrarazten dituzte, kalte-ordainik ez jasotzea edo kalte-ordain benetan barregarria –kalte-ordain izena ere ez hartzeko modukoa– jasotzea eragiten baitute. Egiaztatzen ari gara askotariko sufrimendu fisiko eta psikikoak daudela, epe labur, ertain eta luzerako ondorioak ere askotarikoak izan daitezkeela eta ondoriook bizi-proiektuan eta –kalitatean dituzten inpaktuak askotarikoak direla: kasuistika hain da zabala, konplexua eta larria, ezen, gertakarietatik igarotako denbora luzea gaineratuta, lege-esparruan distortsio nabariak sortzen baitira. Premiazkoa eta beharrezkoa da 9. artikulua aldatzea. Zehazki, indargabetu egin behar da tratatu txarren eta torturen kasuetan kalte-ordainik ez jasotzeko aukera egotea, eta, lesioen kasuetan, kalte-ordainak emateko aukerak aberastu eta malgutu behar dira, lesioak iraunkorrak izan zein ez. Horrek barnean hartu behar du, halaber, hausnarketa eta formula bat, defentsa-gabeziaren kasuan kalte-ordainak behar bezala modulatzeko. Azkenik, aurreikusi behar litzateke, halaber, eskatzailea izapideak egiten ari diren artean hil daitekeela, eta horren ondoriozko subrogazioa arautu, bai eta, kalte-ordainen inguruko ondorioak ere, behar denerako.

Halaber, 9 f) artikuluko muga berrikusi behar litzateke; hona, *in fine*: “(...) Kontzeptu horri dagokion kopuruaren zenbateko osoak ezin izango du inolaz ere gainditu aurreko letran ezintasun iraunkor partzialerako adierazitako zenbatekoa, ezta zenbateko horretara iritsi ere”. Aritu-taldeak adierazten duen bezala, aginduzko muga ez da egokia kasu batzuetarako eta, beraz, beste era batera ezarri behar litzateke eta, edonola ere, malgutu.

5.2. Eremu materiala, denbora-eremua, prozedurazko alderdiak eta alderdi organikoak

Beste alderdi batzuk hobetu daitezke, edo doikuntza teknikoen beharra dute.

Une honetan, honako hauek adierazi baino ez ditugu nahi, zehatzak izateko asmorik gabe:

- Legearen denbora-eremua zabaltzea;
- Osoko bilkuraren osaera eta funtzionamendua doitzea, kide anitzeko organoaren eraketa arinagoa eta malguagoa izan dadin, haren lan-gaitasuna kalitatiboki handitu ahal izateko;
- Komeni da eduki batzuk memoria historiko eta demokratikoari buruzko araudi autonomiko eta Estatukoarekin koordinatzea;
- 12/2016 Legearen babesean eskaerak egiteko biktimen elkarteen eta erakundeen legitimazio aktiboa ahalbidetzea;
- Komeni da etorkizunean bere jardun-eremua zabaltzea bizitzari edo osotasunari buruzkoak ez diren beste urraketa batzuetara, Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidearen progresibitate-printzipioarekin bat etorriz;
- Eta, azkenik, eskabideak aurkezteko epeak irekitzea, orain arte aztertu gabe geratu diren kasu guztiak berreskuratu ahal izateko.

Alderdi horiek, dudarik gabe, abiapuntu bat ezar lezakete, Legebiltzarra lege-erreforma bat prestatzen hasi ahal izan dadin.

6. Batzordearen lanak zabaltzea: egiajakiteko eskubidea

Sei urte igaro ondoren, premiazkoa da 12/2016 Legearen helburuak jendeari jakinaraztea, eta, bereziki, Balorazio Batzordearen lanaren emaitzak (urteko txostenak).

“Ez errepikatzeko bermeen” esanahiak berak neurri espezifikoak hartzea dakar (neurri legalak, judizialak, instituzionalak eta giza eskubideak sustatu eta giza eskubideetan heztekoak), neurriok lagundu egin behar baitute etorkizunean giza eskubideen urraketak saihesten, kultura demokratikoa indartze aldera.

6.1. Txostenak bidaltzea

Xede horiexekin, argitaratu egin beharko lirateke (formatu digitalean eta paperean, euskaraz, gaztelaniaz eta ingelesez) Batzordeak Legebiltzarrari urtero bidali behar dizkion txostenak, Gogora institutuan gordetzeaz gainera, aurkeztu ondoren, sistematikoki eta masiboki bidal dakizkien Euskal Autonomia Erkidegoko arku instituzional osoari, Estatu osoko erakundeei eta lanok baliagarri gerta ahal zaizkien agente politiko, sozial, sindikal, hezitzaile edo bestelakoei. Biktima horien errealitateak ezkutuan jarraitzen du, azaleratzeko zailtasun handiekin. Uste dugu beharrezkoa dela Legebiltzarrak ahalik eta zabalkunde handiena ematea txostenei, ahalik eta pertsona eta erakunde gehienengana iritsi ahal izateko, formatu idatziaren, ikus-entzunezkoaren eta abarren bidez. Halaber, horrek esan nahi du txostena eskatzaile guztiei bidali behar zaiela, eta ez espedientea jada ebatzita dutenei bakarrik. Hedapen-lan hori eraginkorra izan dadin, ezinbestekoa da Legebiltzarrak laguntzea.

Aurten, beraz, berriz ere gomendatzen da txosten guztiak batera banatzea, eta Legebiltzarreko batzorde honek, edo eskumena duenak, Eusko Jaurlaritzari (Giza Eskubideen arloko zuzendaritza eskuduna) manamendua ematea lan hori egin dezan.

6.2. Nazioarteko mintegia

Berriz ere proposatzen dugu nazioarteko mintegi bat egitea, lege-mekanismo hori eta biktimen aitortzaren egungo egoera ezagutarazteko, Giza Eskubideen Batzordeak berak (Eusko Legebiltzarra) eta Eusko Jaurlaritzak zuzenean bultzatuta, Balorazio Batzordearen eta biktimen erakundeen partaidetzarekin. Biltzar horrek asko lagunduko luke hizpide dugun errealitatea Espainiar Estatu osoan jendarteratzen, baita biktimen errealitatea ikusgai egiten ere, bat etorrira Europako eta nazioarteko egitasmo eta jarduera onekin. Biltzarrak, gainera, 12/2016 Legea aldatzeko eztabaida teknikoak hasteko balio lezake, dagokion gomendioan iradokitakoaren ildoan.

6.3. Torturaren memoria-tokiak

Behin eta berriz, Batzordera hurbiltzen diren biktimek eskatzen digute beren lekukotzak balio dezala kentzeko “torturaren errealitatea ezkutatzeko erabili den es-talki iluna”, polizia-kidegoek ETAko kideen edo laguntzaileen aurka ez ezik, jarduera terroristekin inolako loturarik ez zuten eta kalte fisiko eta moral larria eragin zaien beste pertsona askoren aurka ere erabiltzen dutena. Urteko txostenen aurkezpenean, legebiltzarkideek galdetu digute zer berme izan daitezkeen egokienak giza eskubi-deen urraketa larri horiek ez errepikatzeke. Horren ildotik, egiaztatu dugu atxiloteta-zentro batzuk behin eta berriz aipatzen direla tortura larriez hitz egiten denean. Kasu askotan, polizia-kidegoaren, une historikoaren eta atxiloteta-leku zehatzaren arabera errepikatzen diren ereduak erantzuten dieten torturak dira. Horregatik, hori guztia Batzorde honen azken txostenean zehatz-mehatz deskribatu behar dela gogoan hartuta, dagoeneko metatuta dauden espedientei esker gomendio hau aurreratu dezakegu.

Batzordeak, beraz, Eusko Jaurlaritzari eskatzen dio, Euskadiko Memoria Historiko eta Demokratikoari buruzko 9/2023 Legearen babesean, Batzorde honek egiaztatu dituen torturak eta tratatu txarrak egin diren memoria-lekuen zerrenda egin dezala. Adibidez: Bilboko (Indautxu) eta Donostiako (Amara) Poliziaren Buruzagitza Nagusiaren egoitzak, eta Intxaurrondoko (Donostia) eta La Salveko (Bilbo) Guardia Zibilaren komandantzien egoitzak. Establezimendu horiek, eta jada desagertuta dauden beste batzuk, atxilotuak bakartuta edukitzeko lekuak izan ziren, eta funtsezkoak izan ziren Euskadiko errepresio politiko eta sozialean, batez ere diktadura frankistan, baina baita ondoko urteetan ere, terrorismoaren aurkako legeriaren babesean. Batzordeak egiaztatu duenez, ehunka pertsona atxilotu, galdekatu eta torturapean jarri zituzten eraikin horietan, zenbait kasutan hil arte, arrazoi politiko eta ideologikoengatik. Memoriaren Lekuaren deklarazioaren bidez, prozesu bat hasi nahi da torturaren errealitatea ikusarazteko eta gertatu zenaren egia ezagutzen laguntzeko, horrelakorik berriro gerta ez dadin.

Vitoria-Gasteiz, 2026ko uztailaren 10a.